

V-A LIT
VTAA
1945

ԱՐԱՄ - ՉԱՐԼԳ ՎՏԵՐԱՆԳԻ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԵԾ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՓԱՐԻԶ
ՏԳԱՐԱՆ Գ. ԷԼԷԿԵԱՆ
1945

ԱՄԵՆԱՅՍՂԹ ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՆԱԿԻ

ՀԱՅ ՌԱՋՄԻԿՆԵՐՈՒՆ

ԵՐԱԽՏԱԳԻՏ ՈՒ ՀՊԱՐՏ ՀԻԱՅՄՈՒՆՔՈՎ

ԿՐ ՁՕՆԻ

ՀԵՂԻՆԱԿԸ

ՄԱՅՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Մակերըդ խարտեաշ, ոսկի ու դեղձան
Բոցերու նըման
Մէջը բըռնուԹեան
Փըռեցիր, որոնց վըրայէն անցան
Մեր պապերն հըպարտ
Ու ազատամարտ։

Ծամերըդ արծաԹ, արձակ ու ծածան
Պատանքի նըման
Մահէ մահ դաժան
Փըռեցիր, որոնց վըրայէն անցան
Քայլերը կարմիր
Ցեղիս տարադիր։

Հետքըդ չուագոյն, կակաչ ու որԹան
Որպէս արեգշող
Ճամբայ հողէ – հող
Փըռած ես այսօր, վըրայէն կ'երԹան
Հայեր վըճռական
Կերտել ապագան։

ԽՈՐՀՐԴԱՑԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Հայրենաբաղձ բաղմութիւնները, տարաւներուն տակ լոյսէ,
Ջահաղարդ ու ծօնահրաւէր սրահին մէջ այս իրիկուն,
Համախումբ են, այս իրիկուն. Մեծ Իրիկուն հպարտանքի
[եւ յոյսի,
Ո՛ւր հեռաւոր Հայրենիքն է այցի եկեր իր ցիրուցան զաւակ–
[ներուն ...

Սրահն առլի է, տրուխուն սրտի մը պէս մեծ ու զեղուն,
Բայց դեռ կուզան, շարան–շարան, ուխտաւորի երամ կար–
[ծես,
Տօնահրաւէրն, այս իրիկուն՝
Հայրենիքին, Սէր ու կարօտ Հայրենիքին, փառքին ի տես...

Խորհրդայի՛ն Հայաստա՛ն .՝
Կը թռչի խօսքն արծուի մը պէս, ճախրանքն առած սրտե–
[րուն մէջ,
Զոր կ՝ողջունեն հազարաւոր բերաններն ու ձեռքերն անվերջ.
Շղթայազերծ աչքն ու կարօտ, լալաներու պէս կը ժայթքին
Օտարութեան մէջ բոցակեզ և վիրահար սիրտ ու կուրծքէն...

Խորհրդայի՛ն Հայաստա՛ն .՝
Ծերուկ մ՝ահա, արցունքներէն ամլացած իր աչքերով կո՛յր,
Որոնք ցամքած ակունքներու պէս տրտում են ու մահաբո՛յր.
Խռովքէ մը բռնուած է՝ կախարդական խօսքէն ի վեր,
Հայրենի՛քը ան կը տեսնայ, Հայրենի՛քը, աշխարհէն վեր...

Խորհրդայի՛ն Հայաստա՛ն .՝
Մայր մը յուն, ընծայաբեր իր քայլերով՝ խրճիթէ մը հե–
[ռահեռու.
Պայթող ռումբէն ահա կ՝ըզդայ խաղքն արդանդի պտղին արու–

Սարսուռով մը լուռ կը փակէ զոյգ աչքերն իր՝ նման երկու
[արեւներու՝
Ծռած բոցով արշալոյս մը կամարելու պողի ճակտին ...

Խորհրդայի՛ն Հայաստա՛ն ․՛
Բանուոր մ'ահա, մաշուած դէմքով, կորաքամակ, որ կը հա-
[զայ շարունակ՝
Գործարանէն ծծած թոյնը, անշահագործ Աշխատանքի պատ-
[գամին տակ.
Այլափոխուած՝ ճակատը վեր, բռունցքը սեղմ, աչքերը վառ
[ու շիտակ
Կ'արձանանայ զմայլանքէն, երգուելով տալ Հայրենիքին իր
[ուժն ամէն ...

Խորհրդայի՛ն Հայաստա՛ն ․՛
Գաւառնի մը, կայտառ ու թուխ, Հայու բաշով ու աչքերով,
Խորհրդաւոր գիշեր մըն է, որ կը դողայ երկունքով,
Վերացումի արբշռութեամբ իր նայուածքով երազուն.
Միջոցին մէջ անձնատուր է շքեղ ու մեծ տեսիլներուն ...
Լանջքը կ'ուռի, բազուկները կը ծառանան, դէմքը մռայլ կը
[հալնի՝
Կարծես հիմա՛, էութենէն, խաւար ճամբան լուսաւորող
Արշալոյս մը կը ժայթքի ...

Խորհրդայի՛ն Հայաստա՛ն ․՛
Կը կրկնուի, կ'արձագանգէ, կը ծաւալի ու կը տիրէ ամէնուն,
Ալ, ան բառ չէ՛, այլ երգումը սա բազմութեան աստանդական,
Զոր կը տանի իրեն հետ տուն ...
Հոն, գիշերը, իր աստղազարդ, անրջածոր պատմուճանով՝
Բազմած պիտի գոնան իրենց մահիճներու սնարին ։
Գիշերն ի բուն պիտի պատմէ, որպէս հէքեաթ կախարդական՝
Հանճարակերտ, հանճարահերկ ա՛յն Աշխարհէն Արարատեան,
Որ Հա՛յ է, Լո՛յս, Աշխատա՛նք ու Փառքի՛ օրրան՝
Խորհրդայի՛ն Հայաստա՛ն ․՛

ԱԶԱՏ ՀԱՅՐԵՆԻՔ

Քըսանչորսերորդ Քու տարեդարձիդ, Հեռո՜ւ Հայրենիք,
Բիւր շեփորներով փառքըդ կը ձայնեմ հորիզոններուն,
Աշխարհէ–Աշխարհ, ո՛ւր Հայեր կ'ապրին՝ Քու պանդուխտ
[որդիք,
Որ սեւեռած կան նայուածքներն իրենց՝ Քու սէգ լեռներուն։

Տօնն է Քու անդուլ հանճարակերտին, Քու վերելքներուն,
Բահ ու արօրին, մուրճ–մեքենային, գըրչին ու խօսքին,
Տօնն է սխրապանծ Կարմիր Բանակիդ՝ փառքով թաթախուն,
Տօնն է դահավէժ Ջըրիդ ու լոյսիդ, շէնքերուդ շարքին ...
. . . .
Մըթի՛ն ու խաւա՛ր դարերէն հասած, ճամբո՛րդ աննըկուն,
Արիւնըդ որպէս ձէթ վառած՝ ճամբադ լուսաւորեցիր,
Փոթորիկներուն մէջ ահասասան կեցար միշտ կանգուն,
Ըմբշամարտիդ մէջ բընաջընջումն յաղթահարեցիր ...

Եւ այսօր որպէս երկիր պայազատ կանգնած ես ոտքի,
Մեծ Գաղափարին ինչպէս Մատեան–Գունդ կուրծքըդ կըրա–
[կին,
Երդուած ես տոկալ, վարնել անդադար մինչեւ որ սատկի
Հրէշ–Վամպիրը՝ գոռ պատուհասը մեր մոլորակին ...

Աշխարհը մեզ հետ կը տօնախըմբէ բաժակներ ձեռքին,
Քու յաղթանակըդ մեծ ու շողշողուն, հըպարտ Հայրենիք ...
Իսկ մենք՝ որդիքըդ, փառքովըդ գինով՝ զիլ կ'աղաղակենք,
Արեւշատութիւն Քեզ այժմ — յաւիտեա՛ն, Ազա՛տ Հայրե–
[նիք ...

ՀԱՅ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԽՈՉՈՐ ԱՆԿՈՒՆԱՊԱՐՉԸ

Անթելի երկու պաշտօնական զեկոյցները, մէկը Մոսկուայէն եւ միւսը Երեւանէն, յայտարարած են արդէն ամիսներ առաջ Աշխարհին ու իրեն՝ հայրենադարձ, թաւիշառական ու ցիրուցան Հայութեան, առաջինը թէ՝ — « Մոլորակին վրայ գտնուած բոլոր Հայերը կը նկատուին Խորհրդային Միութեան քաղաքացիները ու պաշտպանեալները »· — եւ երկրորդը թէ՝ — « Որոշուած է կազմել Մեծ Հայաստան մը, Միջերկրականի վրայ ելքով, ու արտաքին գործերու նախարար նշանակուած է ընկ· Սահակ Կարապետեանը »:

Արդեօք գտնուեցա՞ւ Հայ մը, որու սիրտը բուռն երախտագիտութեամբ ու արդար հպարտութեամբ չը տրոփեց, երբ վերահասու եղաւ այս աւետումներուն ...:

Ծովէ – ծով Հայաստանը, որ անցեալ Մեծ Պատերազմի վախճանին ու մեր անդրանիկ ազատագրման արշալոյսին՝ անհեթեթ երազ մը կը թուէր, ահա, այս երկրորդ աշխարհասասան պատերազմի ընթացքին, տեսականօրէն կ'իրականանայ եւ որ հողեղէն ու սահմանային իրողութեան պիտի փոխուի պատերազմի վախճանին, որ արդէն մօտալուտ է աներկբայօրէն:

Թէ մեր ներկայ Հայրենիքը՝ բռնօրէն մկրտուած Հայաստանը, պիտի ընդարձակուէր, այդ մասին արդէն որոշակի հետանկարներ սկսեր էին երեւան գալ, նախ քան այդ մեծ Աւետումը աշխարհին ու Հայութեան: Այն օրէն, երբ ընկեր Մոլոտով, Խորհրդային Միութիւնը կազմող Դաշնակցային Հանրապետութիւններուն անկախ ու ազատ յայտարարեց իրենց սահմանային հողային վէճերը կարգադրելու, եւ որու

հիմանե վրայ, դեռ պատերազմի մէջ՝ Ուքրայնիան կարդ մը լեհական հողեր պահանջեց, ինչպէս նաեւ Ճերմակ Ռուսիան իրենիններըը, պարզ էր թէ՝ տրամաբանօրէն նաեւ Հայաստանը պիտի պահանջէր իր հաշուեյարդարը, Թուրքիոյ կողմէ դարերէ ի վեր բռնագրաւած Հայկական հողերուն: Ո՛չ մէկ հողային պահանջ ա՛յնքան արդար է ու հիմնաւորուած որքան Հայկական պահանջը, որ Բերլինի վեհաժողովէն սկսեալ մինչեւ նախորդ Մեծ Պատերազմի նախօրեակին Հօֆ եւ Վեստենինկի նշանակումը, որպէս հայկ. վեց վիլայէթներու վերին կառավարիչներ, զրաղցուցած եւ մեծ պետութիւններու դիւանատուները:

« Արեւելեան » կամ « Հայկական հարց » մականուանութեամբ, այս խնդիրը տասնեակ տարիներ որքան ջուր ծեծել տուած է դիւանատուններուն ու քաղաքական սակարաններուն մէջ, այնքան եւ աւելի արժած է մեղի արիւն ու հալածանք... Այս անլուծելի Հարցին պատճառով, Հայութիւնը ապրած է պարբերական ջարդեր ու մշտական հետապնդում, հանգելու համար՝ Թալէաթի օրով՝ ըստ երեւոյթին իր վերջնական լուծման՝ այն է՝ Հայկական եղեռնին, Հայութեան արմատական բնաջնջումին՝ զանգուածային ջարդի, տեղահանութեան եւ աքսորի անողորմ ու անմարդկային միջոցներով, պաշտօնական Գերմանիոյ խորհուրդով, քաջալերութեամբ, հովանաւորութեամբ, տեղ տեղ ալ համագործակցութեամբ ...:

Եւ սակայն այս դիւային ծրագրին գործադրումը, ինչքան ալ որ լաւ կազմակերպուած եւ խլամ ժողովուրդներու համագործակցութիւնն ապահոված, չը կրցաւ հարցը լուծել, պահանջատէր Հայ բնակչութիւնը կոտորել ու բնաջնջել: Հայկական վիլայէթներու բնակիչներէն հարիւր հազարներ, մաս մը առնական դիմադրութեամբ, ուրիշներ կաշառքով ու խորամանկութեամբ կրցան վերապրիլ ու ամէն բանէ կողոպտուած՝ ցրուիլ աշխարհի զանազան կողմերը, որպէս « Տա-

պանակ Ուխտի » այդ պահանջը իրենց հետ տանիլ· այդ չէ կրցան կողոպտել ...

Տեղահանութեան անորակելի ոճիրը, այդ լէզ–իւմանիթէն մոռցած չէ Հայութիւնը եւ անշուշտ չեն կրնար ուրանալ յաղթական մեծ պետութիւնները, որոնք անզօր ու ամօթահար վկաներն եղան այդ մեծ Եղեռնին ... Եւ այսօր, նոր ու արդար աշխարհի մը վերակազմութեան նախօրեակին, այդ Ոճիրէ, ինչպէս ներկայ պատերազմի ընթացքին գործուած շատ մը ուրիշ ոճիրներու հաշուեյարդարի ժամն է հնչած...

Գերագոյն Արդարութիւնը, նոր ու ազատ աշխարհ մը կերտելու անդառնալի վճռականութեամբ կը պատրաստուի դատարանի նստիլ: Հայութիւնը, երէկ որբ ու ոտնահարեալ, այսօր կուռ ու հզօր, չնորհիւ ամենազօր Յորհրդային Միութեան հովանաւորութեան ու աղդու պաշտպանութեան, որու մէկ անբաժան մասնիկն է, պիտի ներկայանայ առեան եւ պիտի պահանջէ ու անտարակոյս ստանայ՝ կարս – կարինէն մինչեւ Ատանա – Մերսին տարածութիւնը, որպէս անվիճելիօրէն բուն տէրը այդ բռնագրաւուած հողերուն... Իւրաքանչիւր պետութեան դիւանատան մէջ բազմաթիւ փաստաթուղթեր կան այդ ճշմարտութիւնը հիմնաւորող ու ապացուցանող... Նոր Էրոստրատը՝ (*) Հիթլերը, որ աշխարհն հրդեհելով կ'ուղէր անմահանալ, արդէն արիւնաքամ է եւ աշխարհի նզովքին է արժանացած: Եւ այլեւս երկար չը տեւած՝ իր քստմնելի ոճիրներու լեռնաբեռներուն տակ կքած՝ դիատապալ պիտի մնայ: Աշխարհն իր մոխիրներէն արդէն, փիւնիկին պէս, սկսեր է վերածնուիլ եւ շուտով Գերագոյն Արդարութիւնը գործի կ'անցնի, Աղաս ու եղբայր մարդկութիւն մը կազմակերպելու: Կայէն ժողովուրդները այլեւս տեղ չունին աղատ մարդկութեան եղբայր ընտանիքին մէջ ...

Մեծագոյն օրերու շարքերը պիտի սկսին արշալուսել, եւ հրամայական է որ ապրող հայ սերունդը իր կեցուածքով ու վճռականութեամբ հասուն եւ արժանի ըլլայ անոնց բաղդատոշ Մեծութեանը ...

Քաղաքականութիւն կամ դիւանագիտութիւն չէ՛ որ կ՚առաջադրեմ, ո՛չ, եւ զարճեալ ո՛չ, այլ արուս կեցուածք ու անհանգիստ վճռականութիւն: Հայ ժողովուրդն ունի իր Հայաստանը եւ Հայաստանն իր կառավարութիւնը: Եւ ան, չատ աւելի, իրազեկ է ու մինակ իրաւասուն մեր հայրենի պահանջներն ու անտեսուած կամ բռնաբարուած մեր իրաւունքները աշխարհին ու Արդարութեան ատեանին ներկայացնելու որպէս Դատախազ եւ բաւարարութիւն ստանալու:

Վկայ ենք թէ՝ ինչպէս զանազան համայնել բազմութիւններ՝ ցրուած օտար հորիզոններու վրայ, ամենուրեք կը համախմբուին, կը միխանակուին ու կը տեղաւորուին, ու հայրենի հողին զրայ կը կեդրոնացնեն իրենց թիւը, տնտեսական ու մտաւոր ուժն ու կարողութիւնները: Նմանապէս մենք, թերեւս ամէն ցեղէ աւելի, պէտքն ու պահանջն ունինք մեր զաղութներու բազմութիւնները հայրենի ընդարձակուած հողերուն վրայ համախմբելու: Այս պատճառով, ամէն Հայ պիտի ուխտէ եւ երդուի Հայրենիք վերադառնալ: Ֆրանսա, Յունաստան, Բալքանները, Սուրիա, Լիբանան, Եգիպտոս ու Պաղեստին, Ամերիկաներն ու Իրաք, եւ այլուր, ո՛ւր որ Հայ մը կ՚ապրի այդ սրբազան Ուխտի եւ անդրուժ Երդումի զանգուածային արձագանգը պիտի դառնայ: Բարձրագոչ պիտի յայտարարուի թէ իրե՛նք են բուն տէրերը այն բռնագրաւուած հողերուն, որ զարերու սարսափներէն ու բնաջնջումներէն վերջ, այսօր կոչեցեալները կը դառնան Իրենց իրաւական ժառանգութիւնն ստանալու:

Մոլորակին վրայ ցիրուցան եղած Հայութիւնը միահամուռօրէն պիտի անդուլ աղաղակէ իր Ուխտն ու կաթօտը Հայրենի վերադարձին, ուր իրենց օրրաններր օծօրուեցան եւ մանկութիւնները անցան, որոնց անմեռ յիշատակները չը գոցուած վէրքերու պէս՝ պանդխտութեան ու աստանդականութեան դժխեմ ու մթին օրերուն մէջ՝ չարունակ կոտոցին ու արիւնեցան ...:

Ահա հայրենադարձ Հայութեան դերը, միահամուռօրէն

պատրաստ ազատագրել ընդարձակուած Հայրենիքը վերադառնալու։ Ու երբ Գերագոյն Արդարութիւնը հաշուեյարդարի նստի, ամենուրեք կազմել հանրագրութիւններ եւ պահանջել մեր ուրոյն արիւնոտ ու մոխրոտ հաշուեյարդարը...

Եւ այդ սրբազան ազդակը, ինչպէս ըսի, պիտի ըլլայ միաձոյլ ու ներդաշնակ, բուռն եւ անկեղծ, յարատեւ եւ յարաճուն, ինչպէս որ դարերու ընդմէջէն, մեր լեղի տառապանքին ու անխարդախ կսկիծին հետ նաեւ մեր սգաւոր Յոյսն եղաւ։ Պանդխտական Հայութիւնը պիտի պահանջէ սրբազան իրաւունքը մահկանացու մարդուն, այն է՝ համբուրել զինքը ծնող հողը, հողին քունը մտնալէ առաջ ...

Ներկայ ծանրակշիռ օրերուն, հայ պատմութեան այս խոշոր Անկիւնադարձին, դէթ իմաստանանք ու ստեղծենք եւ արդիւնաշատ գործի լծենք վերջապէս Հայկական համերաշխ միութիւնը, բան մը, որ մեզի միշտ պակսեցաւ եւ չարիքներն ու պատուհասները ալ աւելի աւերիչ ու աղետալի դարձուց։

Յանուն Մեծ Հայաստանին, մէկդի թողնենք մեր գաղափարական տարբերութիւնները, քարոզենք ամէ՛ն տեղ ու ամէն ժամի Հայրենիք վերադառնալու անհրաժեշտութիւնն ու անոր քաղցրութիւնը։

Միանանք ու եղբայրանանք անվերապահօրէն և մեր Ուխտին մէջ հաւատարիմ մնանք։ Մեր վարանումն ու ժխտումը Վերադարձի, մեծապէս պիտի վնասէ այն աշխատանքները, որոնք պիտի գործադրուին Մեծ Հայաստանի մը կազմութեամբ։ Հողային տարածութիւններուն համար բնակիչներ են հարկաւոր, տա՛նք գերագոյն առաւելութիւն, պատրաստե՛նք ցուցակներն ու ցանկերը։

Միակ ու ընդհանրական հարկադրիչ կարգախօսն է այսուհետ բոլոր գաղութներու Հայերուն համար՝

— « Ամէ՛ն Հայ դէպի Մեծ Հայաստան »:

ԱՍՊԱՐԷԶ ՋԱՀԵՐՈՒՆ

Անոնք չ'ինկան երբե՛ք, չը հանգան բնա՛ւ:

Անոնք կանգո՛ւն էին եւ բոցավառ զագաղներու մէջէն, չիջոմներու մէջէն, դիակներու մէջէն, աստղերո՛ւն պէս, արեւի՛ն պէս, կեանքի՛ն պէս ...

— Ասպարէ՛զ Ջահերուն .՛

Պատգամին պատնէշները տրտմօրէն իրենց փլուզումները չառաչեցին, Ուխտին աշակերտները հողն ի վար տապալեցան, սարսափը իր պատանքները տարածեց ու արիւնը իր սահանքները ջրվէժեց ... Եւ սակայն Ջահերը չարունակեցին կեանքի խաւարները սպիտակեցնել՝ աւերակներուն մէջէն, արեան հեղեղներուն մէջէն:

— Ասպարէ՛զ Ջահերուն .՛

Ու օր մը, համաշխարհօրէն սգաստուգ ու աղետաչատ, արնալորձունք վոհմակները պոռնըկածին ոսոխին, արեւաբաշխ մեր ցեղին, անխուռունակ վախճանամահը ուխտեցին ...

Շողացին սուրե՛րը, տապարնե՛րը կարմրեցան ... եւ Ջահարարճ բազուկները անտառ առ անտառ հողին արտասուող մայրութեանը վերադարձան ... Եւ սակայն չանթամաղք բազուկները լուսապահակներուն ուխտեալ, խլեցին լինկնող Ջահերը, եւ անոնք դարձեալ կանգուն մնացին ու վառ. բնաջընջումէ – բնաջնջում, խաւարէ – խաւար, յօշոտումէ – յօշոտում ...

— Ասպարէ՛զ Ջահերուն .՛

Կամքին Ջահապնացն էր երէկ, յամառ, մոլեռանդ ու աստուածօրէն մահատեաց, եւ զարերու խաւարները զուրօրէն իրենց հաստատարիւսները եօթնաշարեցին ...

Իրաւունքի՛նն է այսօր, յանդուգն, դիտակից ու արդար որ դիատապալ ոսոխները լիակծիկ, անշահօրէն խաւարները կը բանակեն մեր լուսածորան յառաջխաղացումին յանդիման ...

Հանճարի՛նն է վաղը ու Մեծ – Աշխատանքին, լուսապարդեւ, կենարար ու աստուածացնող, ո՛ւր նուաճեալ խաւարը պատուանդանն է առմիշտ մեր լուսապատգամներուն տիեզերական եղբայրակցութեան ...

— Ասպարէ՛զ ջահերուն .՛

ՀԱՅ ՄԱՅՐԵՐՈՒՆ

Աստղանց տունէն, երկնից սըրտէն ողջո՛յն ձեզի,
Դառն ու դաժան սո՛ւ երէկին մայրե՛ր հըպարտ,
Անցաւորէն ու անանցէն, ողջո՛յն ձեզի,
Արեւական վաղորդայնին մայրե՛ր ապառ ...

Դիւցա՛զն մայրեր, ձեր անհունէն լուսածորան,
Նահատակներ ջըրվեժեցիք կեանքին ամուլ,
Դո՛ւք, կամազօր հերոսամայրք, դո՛ւք, խունկ – խոզան
Ո՛ւր արիւննիդ սրկիհներէն հոսեց անդուլ:

Անձայրածիր տառապանքի վարդերով հուր,
Ճանապարհներ դուք հիւսեցիք մոխիրէն – կեանք,
Դաշտաններուն մէջ երկնեցաք ցուլերը կուռ.
Մահատեացներ Մեծ ու Վսեմ ու անպատանք ...

Ձեր երկունքէն օր մը չոզ չոզ Հայկը ծընաւ,
Ազատութեան աստուածացեալ պապը Հըսկայ.
Նո՛յն ծոցերէն պիտի ցայտէ Ուժը անբաւ
Իրաւունքի պահակն անյաղթ ու յարակայ:

Տունէն — Տաւրոս, մինչ անապատն յօշոտումին
Ձեր կըսկիծը սերմանեցիք ձեր կեանքին հետ,
Սուրբե՛րն եղաք անագորոյն պատերազմին՝
Ու Հայրենիքն ապրեցուցիք ազա՛տ յաւէտ:

Բուռ մը կաթիլ խոր Եփրատէն դիակնացօղ,
Ու ալեակներ Մայր – Արաքսէն արնապըղտոր,
Ափ մ'ալ աւազ անապատէն մահաամբոխ՝
Կը պարզարեն Արդարութեան ճակատն այսօր ...

Աւետի՛ս ձեզ, Մեծ Հայրենիքն եօթնաաւեր,
Յանուն ձեզի իր ծաղկունքն է ծոցէն հանած՝
Ու բիւր ակունք կարկաչներով տօնահրաւէր
Իրենց վրճիտ նայուածքները ձե՛զ են յառած:

Նո՛ր Աշխարհ մը պիտի ծագէ ձեր արդանդէն,
Աշխա՛րհ մը լոյս խոհալին ու հանճարին,
Նոր վահաններ արեւածին պիտի կերտեն
Աստղախորան մը Տաճարին խորհըրդային:

Ու ձեր սըրտէն վըշտախորո՛վ ու դարաւե՛րք,
Խաղաղութեան հունձքը պիտի ծիլ արձակի,
Ու ծովացեալ պիտի գըրկէ աշխարհը մերկ,
Որպէս անմահ արարչութեան արտը ոսկի ...

ՄԵԾՆ ՍՏԱԼԻՆ

★

Ի՞նչպէս քեզ երգեմ, ո՞ր քնարներով, ո՞ր չափորներով՝
Աշխարհ բովանդակ երգ է ու համերգ անունիդ ձօնուած.
Ինչպէս որ կ՚երգեն ամէն առաւօտ հող, երկինք ու ծով՝
Խաւա՛ր գիշերէն յետ ծագող պայծառ արեւին դիմաց ...

Աշխարհի վիշտը ծովերու նման սիրտըդ հոսեցաւ,
Ու սիրտըդ դառաւ մարդկային վըշտի մի խորունկ ովկեան,
Զըրկանք, գերութիւն ու շահագործում, հազար հոգ ու ցաւ.
Անշահախնդիր սըրտիդ մէջ միայն գըտան Մեծ Վըկան:

Սիրտըդ փոթորկուեց ու Դուն ծառացար որպէս դատախազ՝
Համայն տառապող ու շահագործուող դըժբաղդ մարդկու-
[թեան.
Պայքարի մըտած՝ պատնէշիդ վըրայ կեցար հանապազ,
Սե՛ւ—մո՛ւթ օրերէդ մինչեւ օրերդ այս լուսափառութեան:

Ու աշխարհաքեմ եղած վըճռական աղաղակեցիր
Ազատագրումը հարըստահարուած սե՛ւ աշխատանքին.
Հըսկա՛յ երկիր մը մաքուր շունչիդ տակ այլափոխեցիր,
Նոր գին ու իմաստ տալով փըտտութեան մէջ նեխող կեան-
[քին ...

Եւ սակայն ո՞ր Մեծ Բարերարն է զոր չե՛ն խաչած մարդիկ,
Դաւով — նենգութեամբ խաչել ուզեցին աղաղակդ արդար ...
Մըրըրկահաւեր ճախրեցին շուրջըդ որպէս մունետիկ
Նիւթուած փոթորկին՝ աշխարհասասան ու կործանարար:

Ահա չանթավէժ ամպրոպներուն մէջ դուն հըսկայացար,
Մինչ ահազանգի հողմունքը դաժան չուրջըրդ կ'ոռնային ...
Մուրճերն ըսկըսան կուռ բազուկներով ցասումըդ արդար
Դարբնել ու կռել՝ պատասխանն հըզօր Կարմիր Բանակին...

Եւ այդ ու այլինք, անտառներու պէս գետին խոնարհած՝
Երկըրպագեցին յաղթական վազքը Կարմիր Բանակին,
Որ իր երկաթեայ կըրունկներուն տակ Ֆաշիզմը ճըզմած՝
Իր արեամբ գընեց Ազատութիւնը մեր մոլորակին ...

Պողպատեայ գերմարդ, զուտ ոսկի սըրտով, ճակտով աղա–
[մանդ,
Դո՛ւն չա՛տ աւելին կուտաս մարդկութեան, քան լոյսն ու
[արեւ,
Դուն կուտաս մարդուն արժէքը իրեն եւ որ անկաշկանդ՝
Լոկ քո՛ւ շընորհիւ Նոր ազատ – կեանքին կուտայ իր բարեւ:

Արա՛ր աշխարհն է Քե՛զ երախտապարտ, ո՛վ Մեծդ Ստալին
Ո՛վ վիշապասանձ, ո՛վ եօթնագլխեան դեւին յաղթական,
Անունըդ պիտի մընայ հոմանիշ Աշխարհափըրկչին,
Պիտի պաշտուիս մարդոցմէն քանի ազատ մարդիկ կան ...

Ի՞նչպէս Քեզ երգեմ, ո՞ր քընարներով, ո՞ր չեփորներով,
Աշխարհ ընդհանուր երգ է ու համերգ Անունիդ ձօնուած,
Ինչպէս որ կ'երգեն ամէն առաւօտ հող, երկինք ու ծով,
Խաւար դիշերէն յետ ծագող անմահ արեւին դիմաց ...

ԱՄԵՆԱՅՆԱՂԹ ԿԱՐՄԻՐ ՌԱՆԱԿԸ

★

Արշալոյսի հուրքերուն տակ, անծայրածի՛ր ու անպարփա՛կ.
Աստղաշար մը ըլլայ կարծես՝ մխաճոյլ ու կայծկլտուն
Խռնուամբ բիւր, ու բիւր առ բիւր սուիններուն ...
Կամ ծիր–կաթին մ՝արծաթաշխիթ,
Որ վազքին մէջ սանձակոծ ու խօլական՝
Կանգ է առած մէկ վայրկեան ...

Որպէս կարմիր արծուիկներու թաւխահարող երամներ՝
Դրօշակներ կը սարսռան չողերն ի վեր բոյլ առ բոյլ,
Որոնք իրենց ծալքերուն մէջ նուիրական
Նոր – Աւետիսն ունին հանուր ստրկացած մարդկութեան ...

Սուինակիր բազմութիւնն այս անհաշիւ, ալեծուփ ծով մը
[կարծես,
Նայուածքները սէգ ու հպարտ, խոհալէն չողարձակ.
Բեւեռած են միաժամտար արեւական ճակատին չուրջ՝
Ուրկէ կ՝առնեն լոյսն իրենց՝
Ղեկավարի՛ն, սոյն պողպատէ մրրիկին ...

Լռութի՛ւն է:

Ամէ՛ն ճակատ կը խոկայ, ամէ՛ն բռունցք կը պրկուի,
Ու սրտէ – սիրտ ճախրանք կ՝առնեն բազէները պայքարին,
Ուրկէ Աշխարհ մը Նոր,– Աղատ ու Մարդկութիւն մը եղբայր
Վիտի ծնի աներկբայ, երբ աղդանշանն է տրուած՝
Ցառա՛ջ չարժիլ մրրիկին ...

Լռութիւնը դեռ միշտ կ'երկնի ...
Ու կը թուի Բնութիւնն ու Տիեզերքը հանդիսատես այս պահին
Դարերուն հետ պատմութեան՝ յոտնկայս են ունկընդիր ...
Ու յանկարծ ...
Որոտ մը խուլ, ալեկլուզ ծուխի մը պէս հեռաւոր,
Եւ որ կ'աճի, կը ծաւալի, կ'արձագանգէ, կը տիրէ
Բնութեանն ու միջոցին ...

— « Ընկերնե՛ր » ։'
Ու զանգուածն այս պողպատէ կ'ամրապնդուի ծառացած՝
Դէպի ճայնը զարճած ...
Ակնապիշ ու ակնդետ, լուռ կը սպասէ պատգամին։
Մինչ փայլակը Գաղափարին կը տողանցէ մխիթնաւոր
Գանգերուն մէջ լուսապարար,
Ու արեւը՝ մօտ եւ աներկբայ Յաղթանակին, սրտերուն մէջ
[ամէ՛ն մէկին
Լիառատ կը մատուսակէ Փառքի գինին ...

— « Ընկերնե՛ր, Գաղափարի ու կամքի »
« Ձեր քայլերուն առաջ ահա տարածուն »
« Նաւարակուտ հին աշխարհն իր մեղքերով » ...
« Կ'երթանք մաքրել մեր հրդեհով լոկոտահեղեղ »
« Կործանարար ու վերաշէն » ...

. . . . . .

— « Նաւարկները արդիացած պիտի ծնին նոր Արշալոյս »,
« Ու ձեր անթիւ սուրիննները արեգնաչող »՝
« Ո՛ւր որ չորան՝ »
« Այնտեղ յաւէտ պիտի մոռնան »
« Մարդիկ անունն Սարկոփեան » ...

. . . . . .

« Ձի դուք գինեալ աղաղակն էք հազարամեայ զրկանքին »,
« Շանթահարիչ ցասումն անոր հաշուեյարդարին »,
« Քարկոծներն էք խոժալի աւետասփիւռ տաճարին »,
« Ուրկէ թեւեր պիտի առնէն միտքն ու հանճար և ճախրանք »
« Դէպի մթին առեղծուածներն աստղաբարձունք տիեզերքին »

. . . .

« Դո՛ւք ցուլերն էք տառապանքի խոր ու կարմիր երազին »,
« Անընկճելի առիւծները համայնավար յաղթանակին »,
« Դո՛ւք փոթորիկ ու ծխածան եւ դուք գարուն մշտադալար ».
« Արձակիչներ կապանքներուն եւ կուռ բազուկ շինարար ».
« Մաքրական շունչ կենդանութեան, հականեխիչ փտտու-
[թեան ».
« Երկնասլաց շուշանն անթառ՝ ազատական հանճարին ».
« Դո՛ւք եղբայրներ ամէն մէկին եւ ո՛չ ոքին տէր կամ ծա-
[ռայ »,
« Դո՛ւք շեշտ հարուած եւ աւետում, կործանում ու վերա-
[շինում ».
« Ձե՛զմով է որ ազատ կեանքը պիտ ցայտաղբերէ յորդա-
[ռատ ».
« Ու աշխարհը սահման ջնջած պիտի դառնայ ամէ՛ն մարդու
[հայրենիք ».
« Ո՛ւր ծագէ – ծագ, մուրճ – մանգաղը պիտի հնչեն զանգե-
[րուն պէս յարութեան »՝
« Մայրենական թեւերուն տակ ոսկեծորան աշխատանքին
[համայնական » ...

. . . .

« Ընկերնե՛ր ».
« Ամէն մէկս պիտի դառնանք հատիկը սուրբ ցորեանին »՝
« Գաղափարի լուսովկեանէն թաթախուն »,
« Պիտի ընկնենք աղբերուն մէջ հին աշխարհին »,
« Յանուն կենաց–Հացին վաղուան գալիք մարդկութեան » ...
« Հիմա յառա՛ջ » ...

Ու խռովք մը գերբնական, արարչական իր թափով
Զոքաւ կարմիր բանակին ...
Ջահավառուեց ամէն գանգ, ամէ՛ն ճակտէ լոյս ցոլաց.
Նման նախնի տարերքներուն կենապատճառ՝
Ուրկէ աստղունք ժայթքեցին ու աշխարհներ կեանք առին ...

Բանակն անհուն, անծայրածիր ու միակամ.
Ծառացաւ ու ցլացաւ ...
Հաստատաքայլ ու վճռական, որպէս անդարձ ճակատագիրը,
Յաղթանակի նոր երգերով դէպի Աշխարհ քայլ առաւ ...
. . . . . .

Հին Աշխարհը նոր – հարսի պէս մայրացու
Քայլերուն տակ իր նոր – պտղէն սարսուաց ...

ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՆԱԿԱՅԻՆԸ

ՃԱՆԹԱՎԱԶՔԸ

Կարմի՛ր Բանակ ․՛
Դո՛ւն Յաղթանակ եւ Աւետում միանգամայն,
Աշխարհն համայն՝
Մարդկութիւնով իր անքանակ,
Նայուածքն յառած անցած ճամբուդ՝
Արնահեղեղ, գոռ ու դաժան,
Իր յարգանքն ու ապշանքներն է կարաւանած
Դէպի խըրոխտ խոյանքները քու արծուական ...

Կարմի՛ր Բանակ ․՛
Ազատ մարդկանց բազկի – սըրտի համախըմբում՝
Անծայրածիր ալեծածան ծովի նըման,
Ամէն մէկիդ ներաշխարհում
Անընկճելի սէգ առիւծներ կը քընանան ...
Ո՞ր դարերը գըրոյցաշատ ասպետական՝
Փըքուռոյց ու ինքնահաւան,
Համեմատուիլ մի պահ կըրնան
Մեծ ու վըսեմ հերոսութեան քու իրական ...

Կարմի՛ր Բանակ ․՛
Առաջնորդներդ ռազմահանճար ու համարձակ,
Պարզ ու չարքաշ ժողովուրդի ընտիր զաւակ,
Տեսած – ապրած հազար ու մէկ ցաւ ու զըրկանք,
Երէկ բանուոր, աշխատաւոր կամ շինական՝
Այսօր տիտան ռազմավարներ աշխարհամարտ ...
Այս բոլորը շընորհիւ լոկ պողպատակուռ,
Բազմահանճար եւ իմաստուն Ստալինին՝
Ամենամեծ մարդն աշխարհին ։

Կարմի՛ր Բանակ ։
Դլժոխացած բարկութեամբըդ Եավէական,
Զա՛րկ, զա՛րկ, փըշրէ գանդն ու ուղեղն հիտլերական,
Յանուն ազատ եղբայրացած մարդկութեանը վաղըդայնի
Արմատախի՛լ ըրէ հոն, ուր տակաւ կ՝ապրի ...
Ու աշխարհը վերածած սուրբ մը տաճարի՝
Բազմեցո՛ւր հոն Մեծ Դարբինը Յաղթանակին՝
Ստալինը, որպէս փըրկիչ ու բարերար՝
Նոր մարդկութեան պաշտամունքը դարէ դար ...

ԱՐԴԱՐՈՒԹԵԱՆ ԷՋԸ

(ՏԵՍԻԼ)

Եղբայրական նայուածքս վիրաւորուած Թշուառութեան դա-
[հոյնները էն՝
Հառաչանքիս ովկեանը կը սուզուէր, որպէս արեւը Ոճրի
[ցերեկին,
Ու աչեհեր Հողը իր ցամքած ստինքները համաստեղութիւն-
[ներուն կարկառած՝
Դարերու սանդուղքէն՝ զրկուած Զաւակներուն անունով Տխե-
[ղերքին կ'աղօթէր. —
« Յաւիտենականութենէ մը ի վեր կը թաւալիմ Արդարու-
[թեան սահմաններուն ի խնդիր »,
« Մենաւոր եմ ես ու Թշուառ, Աչխարհներուդ մէջ անսահ-
[մանելի ».
« Ձակտիս վրայ յարաժամ խաչուող Յիսուսներու արիւնը
[աչքերս կ'ինչնայ »,
« Անոնք առլի են այլեւս, ու ես կոյր եմ, իսկ Արդարու-
[թիւնը անգոյ » ...
« Ծոցս ծերացած է դերեզմանքներով ու մարդկութեան տա-
[ճապանքը ուսերս կը սառցապատէ »...
« Ես մայր մ'եմ ոճրագործ զաւակներուս ահեղ մեծամասնու-
[թեան համար ».
« Չի անոնց դիակներուն վրայէն է՝ որ Զարուեթեան չքակառ-
[քերը կ'ընթանան » ...
« Արդ, Դո՛ւ, որ երակներուս մէջ Ծնունդի անսպառ գետերը
[կը հոսեցնես »,

« Դադարը հրամայէ վազքիս նախասահմանեալ եւ Ամլու-
[թիւնը արգանդիս ցաւի » ...

. . . .

Ու Հոգին հետ տառապող Մարդկութիւնը, դաշագներուն
[առաջ հսկումի կեցած՝
Գերագոյն Աղօթքին կը ձայնակցէր անկրկնում՝ գիշերուան
[Տրտմութեամբն արբշիռ.
Ու դառնութեան Արշալոյսներուն հանդէպ կսկիծով բացուող
[իր կոպերուն համար
Երջանիկ ու անկապտելի Անշարժութեան փրկարար Ձեռքը
[կը փառաբանէր ...

Բայց երբ կարաւանները Գիշերին յամրօրէն կը հեռանային՝
Հսկումի ապառաժէն կ'ունկնդրէի Հորիզոններու աղաղակին,
Որ անհագոչ Ջրվէժներու համերգով Սահմաններուն կ'աւե-
[տէին՝
Լուսահրդեհ ու քաղցրատեսիլ Արդարութեան էջքը վեհա-
[փառօրէն անհաւոր ...

Ու Հորիզոններու ձայնէն նայուածքս կը վերարշալուսուէր,
Եւ կը տեսնայի Հողը, որ իր բազուկները Ոլորտն էր ամբար-
[ձուցած.
Ու Արդարութիւնը անոնց վրայէն արնամոխիր Աշխարհը
[կ'իջնար,
Ու իր ետեւէն Առաւօտը կը քալէր Ազատութեան զարթօնքը
[շեփորելով ...

Ու նայուածքս կը յածէր Զրկանքի ու Բռնութեան գօտինե-
[րուն վրայ՝

Դահիճները կառափնարաններուն վրայ գետնատարած թաղու-
[թիւն կ'աղերսէին,

Ու իշխանուհիները ծնկաչոք Թիապարտները կապանքէն կ'արձակէին.
Բռնաւորները Նահատակներու շիրիմներուն քաւութեան շուշաններ կը ցանէին,
Ու Աղքատներն ու Որբերը երգելով պալատները խնջոյքի կ'երթային ...

Արծիւները Աղաւնիներուն հետ երամ առ երամ կը ճախրէին,
Ու Գայլերը Գառնուկներուն հետ փարախ առ փարախ ընդառաջ կ'երթային,
Առիւծները իրենց անապատները կը լքէին ու փիղերը՝ անտառները կուսական,
Եւ Իժը իր Թոյնը կը Թաղէր ու Վամպիրն իր ձագը կը գուրգուրար ...

Ու ամէն Թագ, ամէն Գահ, ու ամէն Գաւազան կը ջախջախուէր.
Ու ամէն Հայրենիք, ամէն Ցեղ ու ամէն Կրօնք կը ջնջուէր.
Ու Մարդկութիւնը կը միանար, ինչպէս մէկ էր իր Մայրը նախօրէն,
Ու Արդարութիւնը Հայր եւ Տէր կը հռչակուէր Ամէնքին ու Յաւիտենականութեան համար ...

Ու ես իմ մենութեան ապառաժէն դէպի Նոր Մարդկութիւնը կը փութայի,
Սուգէն ու Արիւնէն յետոյ, քնարիս վրայ վերջապէս Խնդութիւնը զարնելու ...

ԵՐԱՋԻՍ ԱՐՑՈՒՆՔՆԵՐԸ

Ու ես կ'երգէի երազիս մէջ՝ ճակատս հայրենի աւերակներուն,
Եւ իմ երգն էր մահագոյժ՝ որպէս կռինչը գիշերական ագ–
[ռաւներու,
Ես կ'երգէի Արիւնը, որ Մտաճումին չուչաններըը խամրեցուց,
Ու Արհաւիրքին խորշակները, ուրկէ Յորեանի դաշտերը սեւ–
[ցան ...
Իսկ Տառապանքի հողը իր աւերակ բերաններով
Իմ ողբերգին կ'ընկերանար՝ անթաղ մնացած մեռելի մը
[տրտմութեամբ:
Ու ես կուլայի իմ երգած պահին, եւ արցունքիս աղիութենէն
Յուսահատութեան հողէն ծլող դժնիկները հայրենիքս կը
[խեղդէին ...

Ու ես զարճեալ կ'երգէի բազուկներս Փառքի շիրիմներուն,
Ու իմ երգն էր ահագոչ, որպէս չեխորումը յաղթական բա–
[նակի,
Ես կ'երգէի Ջէյթունը, որ Բռնաւորը իր ժայռեղէն ոտքը
[բերաւ,
Ու Սասունն առնական, որ թշնամի քաջերէն երգուեցաւ ...
Իսկ Ըմբոստացումի հողը իր Ահիւծորդիներու դերեզման–
[ներով
Իմ դիւցազներգութեան կ'ընկերանար Աստուածամօր մը հը–
[պարտութեամբ:
Ու ես կուլայի իմ երգած պահին, և արցունքիս ջերմութիւնէն
Հերոսութեան հողէն փթթող վարդ – դաւիթիքը Հայրենիքս
[կը զարդարէին ...

Ու ես կ՚երգէի ոսկի, կուրծքս Արշալոյսի շառ կրակներուն
Եւ իմ երգն էր մաքրական, որպէս ակունքը հայրենի աղ–
[բիւրներուն,
Ես կ՚երգէի Ազատութիւնը, որ Հայրաբար աւերակները
[կ՚իջնար
Ու Խաղաղութեան տաղաւարները, ուրկէ Հայրենիքս կը շէն–
[նար ...
Իսկ Աշխատանքի հպարտ հողը իր մուրճերով ու խոփերով
Եղբայրութեան երգիս կ՚ընկերանար յարուցեալ Յիսուսի մը
[նման ...
Ու ես կուլայի իմ երգած պահին, եւ արցունքիս պայծառու–
[թիւնէն
Ձիթենեաց թաւ անտառները Մեծ Հայրենիքիս սահմանները
[կ՚եզերէին ...

ՀԵՐՈՍԻՆ ԹԱՂՈՒՄԸ

❖

Բազէները իրենց ձեռքերէն փառքի օրօրը կը կոնչէին,
Ու մեռելաքայլ խաւարը Արիւնները մայրաթաթ կը պատան-
[քէր,
Ծաղիկներուն մէջ Մէկը կար, որ իր նայուածքը կը փակէր
Ու թախիծը սեւ ճղճիկի մը պէս հորիզոնը կ'ընդգրկէր ...
. . . . . .
Ու Անոնք, ուրուականներու պէս կը քալէին լեռն ի վեր,
Իսկ ճամբան դաժան էր ու ամայի, որպէս ճամբան դերեզ-
[մանին,
Ու Անոնց հետ Մէկը կար, որ Գիշերին հետ կը խօսէր
Իսկ մենաւոր ճամբան դեռ երկա՛ր էր, դեռ երկա՛ր էր լեռն
[ի վեր:

Ու Անոնց յոգնած եղբայրական ուսերը զինեալ՝
Խաւարին Տրամաբթիւնը սեւ մարմարի մը պէս կը ճնշէր,
Ու Անոնց մէջ Մէկը կար, որ օտարոտի երգ մը կը չընչէր·
Իսկ մենաւոր ճամբան դեռ երկա՛ր էր, դեռ երկա՛ր էր լեռն
[ի վեր ...

Ու երբ լուսինն իր հոգեւարքի նայուածքը կը սեւեռէր
Այն քարայրներուն Մենութեանը, ուր փոթորիկներն էին դի-
[շերած՝
Անոնց մէջ Մէկը կար, որ կը հանդիչէր դեռնատարած.
Ու չանթահար ժայռերն Իրենց հետ շուրջն Ցարդանքի էին
[կեցած ...

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿԼԼԿԻԱ

Երբոր բացուին դռներն յուսոյ
Եւ մեր երկրէն փախ տա ձմեռ ....
Յանկամ տեսանել զիմ վիլիկիայ

Մկրտիչ Պէշիկթաշլեան, մեր հայրենասէր ու հայրենանուէր Մեծ Բանաստեղծը, այլաբանօրէն երգած է բռնադրաւուած Կիլիկիոյ վերադարձը Հայ Հայրենիքին: Ու իր այդ երգը, սերունդէ սերուն կրկնուած է մեծ թախծութեամբ եւ յուսահատ ափսոսանքով, որովհետեւ «Յուսոյ Դռները» միշտ ամրապնդօրէն փակ կը մնային ու Ձմեռը, սառցապնդօրէն նստած կը մնար մեր հոդիներուն վրայ ... Անցեալ մեծ պատերազմին սակայն, ինչպէս որ պիտի տեսնանք քիչ վերջը, մեր Կիլիկիան դարեւոր ակնկալութիւնը պահ մը իրականալու երեւոյթն առաւ, եւ որ սակայն իր սաղմին մէջ խեղդուեցաւ, յաղթական Մեծ Պետութիւններու՝ «մեր Մեծ Դաշնակիցներու» հաշուական ու ներհակ քաղաքականութեան չնորհիւ ...

Ներկայ համաշխարհային պատերազմը պիտի գար, պատճառ եղողի աշխարհակալական անյագութիւն տենչանքներով ու անկէ բղխող զարհուրանքի ու արհաւիրքի դաժան աւերածութեամբը, եւ իբր այս բոլորի հետեւանք՝ բովանդակ մարդկութեան սարկութիւնը, որպէսզի կրկէս իջնար՝ մարդկութեան ազատութեան անունով՝ մեր մոլորակի մեծագոյն եւ ամենաազատ ըմբիշը՝ Մեծն Սաալինը, եւ մեր առջեւ բացուէին «Յուսոյ Դռները» եւ «մեր երկրէն փախ տար ձմեռը»:

Գիտեմ թէ՝ պիտի դառնուին բազմաթիւ հայրենակիցներ, որոնք տարակուսանքով պիտի ընդունին, եթէ ոչ քմծիծաղով, իմ այս վստահ եւ յանդուգն յայտարարութիւնը ... Անշուշտ մասամբ իրաւունք ալ ունին, որովհետեւ հակառակ Մեծ Պետութիւններու կողմէ պարբերական խոստումներուն ու վստահացումներուն, դարեր ու դարեր սեւ սուգը իր բազմակողմանի կսկիծներով, որպէս սեւ չքախումբ, մեր յարկերուն անբաժան հիւրը մնաց ... Մի՛շտ ալ մոռցուած մնացինք « քաղաքակիրթ » աշխարհին, հակառակ մեր իրենց անվերապահօրէն մատուցած ծառայութիւններուն՝ մինչեւ մեր անձնուրացումը ... եւ քաւութեան նոխազը դարձանք բարբարոս եւ կիսամարդ ցեղերուն ձեռքին տակ ... Մեր արիւնը սակայն լաւագոյնս ծառայեց Մեծերու պետականշահերուն: Բռնակալ տիրողը, քաջալերուած այս կացութիւնէն, օր մըն ալ մեզ վռնտեց մեր Հայրենիքէն, մեր տուն ու տեղէն եւ դրաւեց մեր ինչքն ու ստացուածքը ...

Զարդուեցանք մարախներու պէս ... Դահիճներու անողորմութիւնն ու « քաղաքակիրթ » պետութիւններու ցուրտ անտարբերութիւնը մեր կսկիծ – տատապանքին այնքան լեղի խառնեցին, որ մենք անտանելի ցաւէն մեր լեզուները ծամեցինք եւ յուսահատութեան մէջ Մարդկութիւնն ու Աստուածը հայհոյեցինք ... Իսկ մեր խուճապազին փախուստներուն, երբ յանուն դիմութեան ապաստան մը կը մուրայինք, անոնք իրենց դուռները ամուր փակեցին մեր առաջ ... Եւ հոն, ուր վերջապէս կրցանք ապաստան մը գտնել, այնտեղ ալ դաժանքով վաստկուած հացի իրաւունքը յաճախ մերժուեցաւ, որպէս « օտարական » եւ « անբաղձալի »: Այո՛, այս ամէնը ճիշտ է, բայց գառնանք մեր բուն նիւթին եւ դայն պարզենք ու վաստակենք:

Այո՛, Կիլիկիան պիտի կցուի մեր ներկայ Հայաստանին հայկական եօթը վիլայէթներու ճամբով, ու պիտի կազմէ մեր Մեծ Հայաստանը: Ըսինք արդէն թէ՝ Խորհրդային Միութիւնը, որ աշխարհի դործերուն կարգադրման մէջ մեծակշիռ

ձայնը ունի, վճռուած է կազմել այդ Մեծ Հայաստանը՝ Մի-ջերկրականի վրայ ելքով մը: Այդ, այդ բանը անկարելի կը դառնայ առանց Կիլիկիոյ կցումին: Այս իրողութիւնը անվիճելի է: Այսպէս, մեր անկախութեան վերջին արեւի խաւարումէն (1393) դրեթէ վեց դարեր յետոյ, վերստին հայ անկախ արեւը պիտի չողայ Միջերկրականի տաք ու կապոյտ ջուրերուն վրայ:

Հայկական եօթը նահանգներու Հայաստանին կցման անվիճելիութիւնը պէտք չկայ փաստարկել, այդ գործը իրենք, Մեծ Պետութիւնները, արդէն քանիցս կատարած են, բարենորոգումներու ողբերգա – դաւեչտ ծրագրներով: Եւ իրենց արտաքին գործերու դիւանատուներուն մէջ բազմաթիւ վաւերագրեր ու փաստաթղթեր կան այդ մասին, եթէ մուկերը կերած չեն տակաւին:

Մենք պիտի ապացուցանենք Կիլիկիոյ կցումը, որպէս դուռ հայկական հողամաս, բնագրաւուած Թուրքէն, եւ նոյն իսկ Մեծ Պետութիւններու կողմէն, անցեալ պատերազմի վախճանին, որպէս այդ ճանչցուած (*):

1918 թ. հոկտեմբերին, Կիլիկիան կը դրաւուի նախ Անգլիացիներուն կողմէ, վերջը՝ Ֆրանսացիներուն: 1919 թ. փետրուար 1ին Գնդապետ Պրեմօնը (վերջը զօրավար), կուգայ որպէս «Կառավարիչ Հայկական Կիլիկիային»:

Այս ժամանակին առթիւ, «Լը Թան» թերթը կը գրէ՝

— «Գնդապետ Պրեմօնը Կիլիկիա մեկնեցաւ մասնաւոր պաշտօնով մը»:

«Կիլիկիան Հայերուն տալու»:

Ընդհանուր անխառն ոգեւորութեան մէջ, Ֆրանսացիք ու Հայերը ձեռք – ձեռքի տուած կ'աշխատին տեղադրին Հայկական դեղածիծաղ ու արդասաբեր Կիլիկիան կազմակերպելու, զայն հանելու իր կիսամայացած դրութենէն եւ վերածելու ոսկեձորան առատ ու անցամաքելի աղբիւրի մը: Ամենուրեք հայ պաշտօնէութիւն, հայ ջանք, հայ հանճարակերտում: Ականատես վկայ պատասխանատու Ֆրանսացիք կը

հաւաստեն հարկ եղած պարագային թէ՝ Կիլիկիան « Հայկական է »․ եւ կ՚աւելցնեն — « Մենք եկած ենք Հայերու իրաւունքը պաշտպանելու որպէս իսկական ժառանգորդները այս հողերուն։ Եւ երբ այս իրաւունքը վերահաստատուի ու ապահովուի, մենք կը հեռանանք »։

« Լը Թան » թերթը, իր 1919ի յուլիս 3ի թիւին մէջ կը յայտարարէ՝ — « Կիլիկիան անյիշատակ ժամանակներէ ի վեր Հայկական հողամաս մըն է »։

Աւելի պերճախօս եւ բացարձակ ու վերջնական վկայութիւն կրնա՞յ ըլլալ, քան այս պաշտօնական ծանուցումները…

Ֆրանսական Գրաւման Բանակին աջ բազուկն եղաւ Հայ լեգէոնական զինուորական կազմակերպութիւնը, որուն Ֆրանսացի պետերը կը յայտարարէին թէ՝ — « Դուք կը կազմէք կորիզը ապագայ հայկական բանակին » —։ Կազմուած էր « Հայ Ազգ․ Միութիւնը », գլխաւոր կեդրոնն ունենալով Ատանան, որ ո՛չ այլ ինչ էր, եթէ ոչ ժամանակաւոր հայկական կառավարութիւն։

Սակայն, աւա՜ղ․ այս խոստմնալից շրջանը, այս շքեղ արեւածագը մեր դրական յոյսերուն ու ակնկալութիւններուն, յանկարծ կը մթագնի եւ օրը չը ծագած՝ գիշերը կը կոխէ …

Ազգ․ Միութիւնը կը մերկանայ իր իրաւասութիւններէն, կ՚անտեսուի Ֆրանսական իշխանութիւններէն։ Անոր դիմումները անհնկատ կը մնան եւ երէկի բարեկամները թշնամական դիրք կը բռնեն՝ ուրանալով իրենց բարձրագոչ ու պաշտօնական խոստումները։ Հետզհետէ ամէն բան կ՚այլափոխուի, կ՚ապականի և բռնակալ դահիճը ի պատուի կը բարձրանայ… Պատճա՞ռը։

Պատճառը, Քէմալական շարժումն էր, որը առաջ էր բերած Մեծ Դաշնակիցներու մէջ շահերու հակառակութիւն եւ խուլ բախում։ Այդ շարժումը, նախապէս զուտ չէթէյական, հետզհետէ եւ մասնաւորաբար շնորհիւ Դաշնակիցներու ոմանց օժնութեան եւ հովանաւորութեան կը զօրանայ։ Կը զինուի եւ կը դառնայ ճակատող ուժ։ Դաշնակիցներու մեղսակցու—

թեամբ Ցունական ուժերը կը վտարուին Զաքարիայէն եւ Իզմիրէն, կը սահեցուի Լոզանի ժողովը, ուր եւ պաշտօնապէս կը թաղուի Սեւրի դաշնագիրը, անգամ մը եւս խաչ հանուելով Հայն ու հայկական խնդիրը, առանց ամօթի եւ խղճահարութեան ...

Ֆրանսան խուճապով ստիպուած կ'ըլլայ պարպել Կիլիկիան, ուղղակի եւ անուղղակի պատճառ դառնալով նոր ջարդերու ... Կիլիկիոյ մէջ ապաստանած 250·000 Հայութիւնը խուճապապէն ապաստան կը փնտռէ Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ, իր հայրենի տունն ու տեղը անգամ մը եւս լքելով: Այս ամօթալի նահանջը, որ նոր կոտորածներու եւ աւերածութեանց պատճառ դարձաւ, անշուշտ ո՛չ առաջինն էր եւ ո՛չ ալ վերջինը՝ « բարեկամ » մեծ պետութիւններու հաշուակալն քաղաքականութեան չնորհիւ մեր դէմքուն պայթած ...

Ինչպէս արդէն ըսի, անտէր էինք եւ անպաշտպան: Ճիշտ է որ Արարատի վիշերուն վրայ փոքրիկ Հայաստան մը ունէինք: Սակայն Երեւանի մէջ նստած Հայկ. իշխանութիւնը ոչի՛նչ չէր կրնար ընել, եթէ նոյնիսկ ցանկար: Իր գոյութիւնն իսկ վտանգի մէջ էր: Ան ալ անտէր էր ու անպաշտպան՝ յամառութեամբ՝ մերժելով այն միակ փրկութեան լաստը, որ Խորհրդային Միութիւնն էր:

Թուրքը կար, ապառնագին, զոր մեր « Դաշնակիցները » ապատ էին ձգած չարունակելու իր բարբարոսութիւնները, կար նոյնպէս Թուրք Աղբրպէյճանը առհասարակ արիւնուչտութեամբ ... Իսկ Վրաստա՞նը, այդ քրիստոնեայ եւ ընկերվարական Վրաստանը, ո՛չ միայն բացարձակապէս դէմ պիտի ըլլար Հայաստանի մեծնալուն, այլ Թուրքին կողմը բռնած՝ չնախանձրէն՝ գոյութիւն ունեցող փոքրիկ Հայաստանն ալ չը հանդուրժելով, զայն բաժնելու էր եղած ... Լօռին՝ մեր հայկ. Զուիցերիան, իրեն վերապահելով՝ ամենայն պաղարիւնութեամբ եւ առատաձեռնութեամբ Աղեքսանդրապօլը Արարատեան Դաշտով Թուրքին կուտար եւ Երեւանը մնացած մասով՝ Աղբրպէյճանին: Սակայն մեծահոգութեամբ Հայաս-

տան անունով պատրաստ կը յայտարարէր ճանչնալ Էջմիածինը՝ Վաղարշապատ դիւղով:

Այսքան անպատկառօրէն չնական միայն մենչեւիկ Վրաստանը կրնար ըլլալ ...

Եւրոպական « քաղաքակիրթ ու քրիստոնեայ » պետութիւններու դաւադիր անտարբերութիւնն ու լռութիւնը, նոյնն էր նաեւ մեր Կիլիկիոյ իշխանութեան ընթացքին: Ինչպէս որ հայ նկարագրին է յատուկ եւ մինչեւ իսկ՝ մասնայատուկ, անվերապահ խանդավառութեամբ ու բարեացակամութեամբ, Սամարացին դարձանք Խաչակիրներու արշաւանքներու ժամանակ: Օգնեցինք ամէն կերպ ու պաշտպանեցինք այդ դաշտավարական սրբազան պատերազմիկներուն, դիտակցելով հանդերձ թէ՝ մեր այդ վարմունքը ճակատագրական նշանակութիւն պիտի ունենար ապագային, երբ արշաւողները մեկնէին եւ մենք դէմ առ դէմ առանձին մնայինք իսլամական հորդաներուն հետ: Այդպէս ալ եղաւ: Սրբազան պատերազմը ամօթալիօրէն ձախողեցաւ եւ Մամլուքները իրենց բովանդակ առեւտրութիւնն ու վայրագ վրէժխնդրութիւնը Հայ Կիլիկիոյ վրայ թափելով՝ կործանեցին ու աւերակեցին զայն, վերջ տալով հայկական տիրապետութեան:

Այսպէս, երբ կարգը Հայերուս եկաւ, պաշտպանելու Կիլիկիան ընդդէմ իսլամական արիւնռուչտ ցեղերուն, բոլոր իրար յաջորդող Հայ Թագաւորներուն խնդրանք – դիմումները արքունիքներուն՝ Իսլամներու դէմ արշաւանք մը կազմակերպելու, ապարդիւն անցան, մինչեւ վերջն ալ մնացին ձայն բարբառոյ յանապատի ... Սմենավերջին եւ հզօր դիմումը կը կատարէ անձամբ՝ արքունիք արքունիք թափառելով՝ Կիլիկիոյ վերջին Թագաւորը՝ Լեւոն Ե.ը ու ձեռնունայն կը վերադառնայ իր վերջին օրերն ապրող հայ արքունիքը: Եգիպտոսի Սուլթան Էշրէֆ Շապանը կը դրաւէ Կիլիկիան եւ վերջին Թագաւոր Լեւոն Ե.ը դերի կը տանի, որով նաեւ վերջ կը դնէ Հայ իշխանութիւնը Կիլիկիոյ մէջ:

Այնուհետեւ Կիլիկիան կը դառնայ կռուախնճոյր: Մամ-

լուք, Թիւրքմէն, Թաթար, որպէս տիրապետողները իրար կը յաջորդեն, մինչեւ որ վերջապէս ամբողջական Կիլիկիան կը դրաւուի վերջնականապէս Թիւրքիոյ կողմէ: Եւ այդ օրէն մինչեւ այսօր, Թիւրքիոյ Կիլիկիան դրաւումը հաղիւ դար մը կը հաշուուի, մինչ մենք երեք դարերէ աւելի տէրն էինք անոր: Թէ որքա՞ն Հայ էր Կիլիկիան, վկայ անպարտելի եւ առնական Զէյթունը, որը իր ապստամբութեանը թիւրք կառավարութիւնը իր ոտքը բերաւ եւ եւրոպական միջամտութեամբ հաշտութիւն դոյացաւ: Զէյթունը մինչեւ վերջն ալ մնաց աղաղակող խորհրդանիշը հայ անկախութեան Կիլիկիոյ մէջ, հակառակ Թիւրքիոյ բնաջնջման փորձերուն, որ ամէն անգամ դառն հարուածներ կերաւ: Ու դարձեալ մեր հայրենանուէր մեծ բանաստեղծն է, որ ներշնչուած այդ հերոսական դիմադրութիւններէն կ'երգէ՝

Թիւրքաց մայրեր քող լաւ ու դո՛ւն,
Ուրախ լուրեր տար 'ի Զէյթուն:

Այս մեր անառիկ արծուեբոյնը, ընդհանուր տեղահանութեան զոհ՝ դնաց աւելի թուլամորթ կղերականութեան խոնարհութեան խորհուրդներուն քան թէ թրքական սարսափին, որու դէմ քանիցս յաղթականօրէն ըմբշամարտած էր ... Եւ այդ ասպետական ու պայազատ հայութիւնը սպառեցաւ ամենատխուր ու անարժան ճակատագրով մը, թեւատ արծիւներու երամներուն պէս լեռներէն ախտաժէտ դաշտերն իջած, ճախրանք առնելու անհնարաւորութեան այլեւս դատապարտուած ...

Թիւրքը, ինչպէս իր ամէ՛ն բռնադրաւած վայրերուն մէջ, այսպէս ալ Կիլիկիոյ մէջ իր դրոշմը չը կրցաւ դնել, ըսենք անցողակի թէ՝ չունէր ու երբեք չէ՛ ունեցած դրոշմ, թրքական ուրոյն կուլտուրա: Մինչ հայ տիրապետութեան յուշարձաններու նշխարները, հակառակ անդուլ ու վայրագ աւերչութիւններուն, դեռ մինչեւ այսօր ալ, հայ շինարարական հան-

ճարի մեծութիւնը կ'աղաղակեն աւերակներու եւ փլատակներու ծոցերէն, թէ՛ լեռնային եւ թէ՛ դաշտային մասերուն մէջ հաւաստարապէս:

Վահկայի ամրոցը, Անարզաւան, Դրազարկը եւ այլ հազարումէկ մասունքները գիտութեան վառարաններ եղող մենաստաններու եւ վանքերու նոյնը կը վկայեն: Ասոնց մէջն էր որ հոգեշունչ բարձր բանաստեղծութիւնն իր գերագոյն թռիչքներն առաւ եւ մեր գրականութեան պարգեւեց անկորնչելի խորութեամբ ու գեղեցկութեամբ զարդարուն հրաշակերտներ: Հայ հանճարի մեծագոյն կոթողներէն մէկը եղաւ ու միշտ պիտի մնայ՝ Մխիթար Գօշի դատաստանագիրքը — հայ օրէնքներու ամփոփումը, զոր անմահն Հայր Ալիշան լատիներէնի թարգմանելով ներկայացուց եւրոպական գիտական կաճառին:

Իսկ ի՞նչ տուաւ Թիւրքը ... Աւեր, ամայացում ու կոտորած ... Բոլոր մեծ Արեւելագէտները առանց բացառութեան համաձայն են այն կէտին շուրջ թէ՝ ինչ որ քաղաքակըրթական նմոյշներ կան Թիւրքիոյ մէջ՝ արուեստ, գրականութիւն, երաժշտութիւն եւն. արաբական են, նամանաւանդ պարսկական, ուրոյն գրեթէ ոչինչ: Իսկ մենք՝ Հայերս, շատ լաւ գիտենք թէ՝ իրենց հռչակաւոր ճարտարապետները Հայեր են եղած: Այս, Թիւրքը, որպէս ազգութիւն, դարեր շարունակ Եւրոպային կից եւ մասամբ մէջը, ի՞նչ է տուած մարդկութեան, ո՛չ թէ համաշխարհային արժէքով, այդ բանը մտքէս չեմ անցըներ, այլ փոքր ի շատէ արժէք ներկայացնող, ոչի՛նչ, ոչինչ ... Բայց ներողութիւն, տուած է աւերակներ, փլատակներ եւ մանաւանդ գերեզմաններ, գերեզմաններ ... Կ'ընդունիմ թէ՝ իմ կողմէն չափազանց միամտութիւն է, եթէ ոչ ադխտութիւն, արժէքներ պահանջել ժողովուրդէ մը, որ անընդունակ է եղած իր գիրն ստեղծելու եւ արաբներէ է խլած, նոյնը լեզուն՝ որու ողորմելի աղքատութիւնը պճնազարդած է արաբական ու պարսկական բառերով, եւ որ կրօնն իսկ խլած է դարձեալ արաբներէն ...

Եւ խորհիլ թէ՝ այս անընդունակ ու բարբարոս ժողովուրդը՝ թիւով ալ չնչին, կրցեր է մէկ ոտքը մինչեւ Ռոստով եւ միւսը մինչեւ Վիեննա դնել, ու իր բռնակալ բռունցքին տակ դարեր շարունակ քաղաքակիրթ ժողովուրդներ ստրկութեան մէջ խամրեցնել ու բնաջնջել ...

Բարեբախտաբար 19րդ դարուն սկսան իրար ետեւէ դուրս ճողոպրիլ իր մահացու ճիրաններէն՝ Յունաստանը, Սերպիան, Ռումանիան, Բուլղարիան, Մակեդոնիան, որոնք անկախութեան եւ ազատութեան մէջ զարգացան եւ սկսան արտայայտուիլ որպէս քաղաքակիրթ՝ ստեղծագործող ժողովուրդներ:

Մնաց Հայը՝ մենք, իր անլուծելի «հայկական հարցով»: Եւ որովհետեւ Հայը պաշտպան չունեցաւ, Թուրքը, գլխային ծրագրով մը բնաջնջել վճռեց այս վերջին ազատատենչ պահանջատէրը այնպիսի անողորմութեամբ եւ անմարդկայնութեամբ, որ ամենախաւար եւ արիւնալի դարաշրջանները բնաւ չեն կրնար համեմատուիլ՝ իրենց չարչարանքով, սարսափներով ու մահակերպերով՝ Հայ Մեծ Եղեռնին հետ ...

Հակառակ սակայն այդ Եղեռնի ահագնութեանն ու տարածականութեանը, Թուրքը չը յաջողեցաւ իր ծրագրին մէջ եւ վերապրողներուն թիւը այնքան մնաց եւ աճեցաւ, որ այսօր կրնան իրենց բռնագրաւուած Հայրենիքը նորէն լեցնել ու շէնցնել: Ճիշդ է որ շատ թափառեցանք ... Ոմանք մերժեցին մեզի ապաստան տալ, իսկ անոնք, որոնք գէշ աչէկ տուին, այնտեղ ալ մշտապէս անպաշտպան եւ սակայն ապրեցանք, ապրեցանք այս օրուան համար, որ մեր ներկայ պատմութեան Անկիւնադարձին պիտի կոչուի Սրբազան Օր, Օրերուն Օրը ...

Թիւրքիան, իր պարբերական մեծ ու փոքր անդամահատութիւններէն յետոյ՝ ներկայիս ունի 5 – 6 միլիոն Թուրք բնակչութիւն եւ ոչ աւելի: Սուտ են իր թուական յայտարարութիւնները, արեւելեան խորամանկութիւն: Ունի չորս ծովային ելքեր եւ 768,736 քառ. քիլոմէթր տարածութիւն: Մինչ

Հայաստանը՝ իր լեռնաշխարհի մէկ լանջին թառած՝ ունի 3 – 4 միլլիոն բնակչութիւն (գաղութները հաշուած) եւ 29·000 քառ. քիլոմէթր տարածութիւն եւ ո՛չ մէկ ծովային ելք ...

Արդ, ո՞ր արդարութիւնն ու ո՞ր իրաւունքը կը թոյլատրէն 4·000 տարուան քաղաքակրթութիւնն ունեցող ժրաջան եւ ընդունակ ժողովուրդ մը իր արիւնոտ թաթին տակ մկան սարսափին մէջ պահել շարունակ ... Բռնագրաւել անոր հողերը, ինչքն ու ստացուածքը սեփականացնել, ամայացնել շէն երկիրը, դուրս վռնտել բնակչութիւնը՝ բռնամահի մահտարաժամով կոտորել եւ մազապուրծներուն արգիլել իր հայրենի տունը վերադառնալ ... Ու այս բոլորէն յետոյ՝ անպատիժ մնալ ...

Ո՞ր իրաւունքով Թուրքը պիտի ունենայ մօտ քսանեւհինգ անգամ աւելի հողային տարածութիւն մեր թուին կրկինով, եւ որ դեռ աճողականութենէ աղքատ ու զուրկ ալ է եւ յառաջդիմութեամբ ապացուցուած անընդունակ մը: Մինչ այդ նոյն ընդարձակ հողերուն բուն տէրերը հակառակ մարդկային ամէն օրէնքի ստիպուած են հայրենազուրկ եւ աստանդական դառնալ աշխարհի վրայ, որպէս ապաստան ու հաց մուրացող զանգուածներ: Անո՛նք, որ իրենց լիառատ սեղաններով տխրող ցեղը կը կշտացնէին:

Թուրքը կրնայ ապրիլ եւ շատ ցանկալի է որ յառաջդիմութեան ճամբուն վրայ անկեղծօրէն, ո՛չ թէ փէսը փոխելով՝ ոտք դնէ, փոխէ իր ջարդարարական գերմանատիպ քաղաքականութիւնը եւ մարդկային դառնայ ո՛չ թէ գազաններուն նմանի ... Բաւ համարէ իր թափած անմեղ արիւնն ու սփռած սուգն ու աւերքը: Թող մի անգամ ընդ միշտ ըմբռնէ թէ՝ զինուորական ազգերը երբե՛ք ապագայ չունին: Այս ճըշմարտութեան ամենացցուն ապացոյցը ինք՝ Թուրքիան է: Թող պահ մը ետադարձ նայուածք մը նետէ իր իսկ պատմութեան եւ շատ բան պիտի սորվի եւ իմաստանայ: Նոյնը պիտի պատահի նաեւ Գերմանիոյ, զինուորապաշտ Գերմանիոյ, որու մտքի տիտաններէն մէկը, փրոֆ. Նիկոլա, դեռ անցեալ

պատերազմին իր բանտին մէջ « Պատերազմի Բնախօսութիւնը » դրած հռչակաւոր դրքով այդ ճշմարտութիւնը փաստարկեց եւ այսօր եղելութիւնները կ'ապացուցանեն ...

Թիւրքիոյ բնակչութեան համար, ներկայ իր տարածութիւնը չափազանց շատ է, կը բաւէ լիուլի անոր մէկ քառորդն անգամ ...

Անտէր էինք եւ անպաշտպան, ինչպէս ըսի, եւ մեծ պետութիւններու շահերու ներհակութիւնն ու անմարդասիրութիւնը պահպանեցին, հովանաւորեցին Թիւրքիան, երբ առիթն ու ժամն հասաւ արդար հաշուեյարդարներու: Ռ. Փուանքարէի յիշատակներուն մէջ կը կարդանք թէ՝ երբ անցեալ պատերազմին Նիկօլա Բ. Ռուսաց ցարը կը յայտնէ իր կամքը, որ — « Այս պատերազմէն յետոյ Թիւրքիոյ իշխանութեան տակ չը պիտի մնան Հայերը, իսկ դալով անոնց իրաւական դրութեան՝ ինքնավար պիտի դառնան թէ անկախ այդ մասին վերջը կը վճռենք » — Պ. Ռ. Փուանքարէն հեռագիր հեռագրի վրայ կը փութացնէ իր դեսպանին՝ Պ. Փալէօլոկի, որ — « երթայ աղաչէ ցարին, եւ առնելու իր պահանջը, որովհետեւ Ֆրանսան չուզեր ցաւցնել Թիւրքիան » — :

Բայց այս բոլորը երէկն էր եւ երէկը ընդմիշտ ու անդարձ անցաւ դնաց ...

Երէկի եւրոպական քաղաքականութիւնը նպուքի առարկայ է դարձած եւ պետութիւններու հանդիսաւոր յայտարարութիւնները իրար կը յաջորդեն: Մարդկութիւնը կշտացած կը թուի ըլլալ, դանելու աստիճան, իր թափած արիւնէն ու սփռած կործանումներէն ու աւերքէն, իր հաշուական նենգ քաղաքականութենէն ու կայենական դիւանագիտութենէն: Գետերն ու ծովերը կը մերժեն այլեւս մարդկային արիւնը եւ հողը դերեզմանքները ... Բաւ է՛ Նոր, համեմատաբար տանելի աշխարհ մը հիմնարկէքը խնդրոյ եւ վիճաբանութեան առարկայ է: Կը յուսացուի թէ՝ այս բոլորը դրական արդիւնքի մը կը հանդին սա մարդայօշոտ ու հիմնակործան

ամօթալի պատերազմէն յետոյ, որ այլևս չատ հեռու չի թուիր ըլլալ ...

Սակայն լուսքէն – գործ երբեմն անանցանելի եւ անկամըրջելի անջրպետներ կան, յուսանք որ ճշդրտօրէն կիրարկուած արդարութիւն մը նախ այդ անջրպետները լեցնէ ...

Ամենամեծ մարդն է, որ յոյս եւ անխախտելի հաւատք կը ներշնչէ այս երջանիկ հեռանկարի իրականացման: Այդ մարդը մարաջախտ Ստալինն է, Մեծն Ստալինը, որ անձամբ է տառապած պնտաններու եւ Սիպիրի մէջ եւ ուխտած է տառապանքը բառնալ աշխարհէն ...

Բայց որովհետեւ անխառն երջանկութիւն վայելուած է ճակատագրէն լինչպէս մարդոց, այնպէս ալ ժողովուրդներուն. ահա դեռ ներկայ պատերազմը չը լրացած՝ նոր եւ ա՛լ աւելի մահացու եւ կործանարար պատերազմի մը առջեւն առնելու մասին կը խորհուի միաժամանակ: Գերմանիան իր պարտութեան նախօրեակին՝ նոր պատերազմի մը քանալին կը հիւսէ իր թրըմբներով ...

Ու այս առթիւ ամէն պետութիւն մտահոգուած է իր նոր սահմաններու անբռնաբարելիութեան խնդրով եւ պետութիւններու խմբակցութեան ծրագրով: Նոյնացեղ զանգուածները կը փոխադրուին իրենց կեդրոնական ժողովուրդին ծոցը՝ թողնելով օտար հողերու իրենց ստացուածքն ու կայքը:

Այդ, մեր Խորհրդային Հայաստանի հայ – թրքական սահմանները ծիծաղելիօրէն ի նպաստ Թուրքին են կազմուած՝ գետակ մը՝ Ախուրեան եւ գետ մը՝ Արաքսը: Սա դեռ չա՛տ աննշան սրբագրում մըն է որ անտարակուսելի է թէ կը կատարուի: Կայ մի մեծը, չա՛տ մեծը, որու որբագրումը մեր ընդհանրական Խորհրդային Միութեան համար, անոր ապահովութեան տեսակէտէն կենսական է: Այդ Բաքուն է, նաֆթաշխարհը: Թուրքը անհասանելիօրէն հեռու սլիտի քշել Բաքուէն, չա՛տ հեռու ... Պարզենք մեր միտքը:

Թերեւս չատերը չը գիտեն, բայց անշուշտ մեր պետութիւնը լաւ իրազեկ է թէ՝ Թուրք – գերման գաղտնի համա-

ձայնութիւն մը կնքուած էր այս պատերազմի սկիզբներուն, ֆօն Փափէնի անզուսպ ճիգերուն շնորհիւ ու Թրքական համաթուրանական աշխարհակալ տենչանքներու պսակումով: Այն է թէ՝ երբ գերման բանակները Կովկասեան լեռնաշղթան գրաւելէ յետոյ Անդրկովկաս մտնելու սկսէին, Թրքական բանակներն արդէն Հայաստանը աւերշտկելով ու կոտորելով՝ անոր վրայով անցնելով Թուրք Ատրպէյճան՝ գրաւած պիտի ըլլային Բագուն եւ նաւթային շրջանները: Եւ Թուրքը դինովցած այս հեռանկարէն, կը սպասէր յարմար վայրկեանին, արտաքնապէս սակայն արեւելեան բոլոր խորմանկութիւնները գործադրելով իրր թէ չէզոք մնացած …

Եւ բաղդը, գոնէ այս անգամ, ժպտեցաւ մեզի, որ այս նոր եւ վերջին պատուհասը չը պայթեցաւ մեր երկրին ու ժողովուրդի գլխուն, որովհետեւ յաջողութեան պարագային՝ վերջը պիտի ըլլար հայ ցեղին …

Վերջերս Ֆրանսական թերթերու մէջ (Լ'Օրտրը, Քօմպա) *կարդացինք հետեւեալը՝*

… Եւ Թիւրքիան

— « *Մենք հիմայ գիտենք նաեւ թէ՝* 1943 *յունվարի վերջին, Թիւրքիան մեծ աճապարանքով զօրացուց իր յարձակողական պատրաստութիւնները Կովկասի (Հայաստանի) եւ Սիւրիոյ սահմաններուն վրայ՝ յարձակելու համար իր զինակիցներուն վրայ, որոնց, միեւնոյն ժամանակ՝ Անքարայի կառավարութիւնը կը շռայլէր իր հաւատարմութեան բողոքները: Միմիայն Ստալինկրատի սովիետական յաղթանակը արգիլեց « ռամկավար » Թիւրքիան անցնելու Նացիներու կողմը »:*

Գերման բանակները Կաւկէսի փէշերուն վրայ ջախջախուեցան եւ խուճապահին փախան Կարմիր բանակի փոթորկոտ գրոհներէն քշուած, որով նաեւ Թուրքին ցանկութիւնն ալ իր փորը մնաց …

Արդ, այս բոլորը հրամայական հարկադրանքի կը մղեն՝ Թուրքը Բագուի մօտականերէն ետ քշել եւ անհնարաւորա-

թեան դատապարտել միանգամ ընդմիշտ նման ծրագիրներու եւ պայմանակցութիւններու կարելիութիւնը: Որովհետեւ ո՛չ միայն անցամաքելի բազուն կայ, այլ կան նաեւ կարնոյ, Պլեթխի եւ մանաւանդ Վանի նաֆթային հարստութիւնները, որ ըստ եւրոպական հետախոյզներու ետ չեն մնար Վենեզուելայի եւ Իրաքի նաֆթային հարստութիւններէն:

Նաֆթը, ինչպէս ներկայիս, ապագային ա՛լ աւելի վըճռական դեր պիտի խաղայ աշխարհաբեմին վրայ: Ան, որ այդ հարստութիւնն ունի, տէրը պիտի դառնայ աշխարհին անտեսապէս: Ազգերու փոխյարաբերութիւններն ու ապահովութեան վիճակը անոր տիրապետութեամբն են որ պիտի վըճռուին ու սահմանուին:

Աշխարհակալ ու վայրագ Գերմանիան պիտի մնայ այն, ինչ որ էր եւ է: Նա պիտի առաքէ նոր ֆօն Փափէններ Թուրքիա եւ նոր դասեր սարքէ մեր Խորհրդային Հայրենիքին դէմ ...

Մեր երկրի ապահովութիւնը կը պահանջէ Թուրքին վտարումը հայկական եօթը նահանգներէն," որպէս զի բնաւ այլ եւս առիթ չը տրուի իրեն դործելիք կամ կամուրջ ծառայելու Գերմանիոյ դէպի մեր նաֆթաշխարհը, դէպի Խորհրդային Հայաստան:

Հայ ժողովուրդը ներկայ պատերազմի հաշուեյարդարին այլեւս ո՛չ անտէր է եւ ո՛չ ալ անպաշտպան: Ո՛չ թուղթէ դըրդռներով բաժանուելիք հարիսային պիտի երթայ եւ ձեռնունայն վերադառնայ, եւ ո՛չ ալ անզօր պատուիրակութիւններով դիմուելիւն եւ չնորհ աղերսէ ու պարապ խոստումներով ետ դառնայ, նոր աղէտներ դիմադրաւելու՝ խոստումներ շռայլող հէնց նոյն պետութիւններու անտարբերութեան կամ դաւաղրութեան չնորհիւ: Ո՛չ: Եւ դարձեալ ո՛չ: Մեր Խորհըրդային Հայ Կառավարութիւնն է որ, իբր իրաւատու անձամբ հաշուեյարդարի պիտի նստի՝ հովանաւորուած մեր ընդհանրական Հայրենիք Խորհրդային Միութեան Կեդրոնական Կառավարութեան կողմէ: Նա պիտի բանայ հաշուեյաս-

մարները եւ ազգուօրէն պահանջէ չվճարուած մեր արեան մուրհակներու վճարումը՝ իրենց տոկոսներով: Եւ ո՞վ է որ պիտի համարձակի մերժել արդարութիւնը, մոլորակի վրայ ամենէն շատ եւ այնքան ամարդօրէն տառապած հայ ընդունակ չորսհազարամեայ ժողովուրդին: Գիտակցաբար անտեսուած ու չպատժուած ոճիր մը կայ, որ իր արդարացատ երդուեալներուն կը սպասէ: Հայ ցեղը ամբաստանող դատախազն է եւ Թուրքը մեղապրեալի նստարանին վրայ՝ ամբաստանեալը: Ժամը հնչած է: Որովհետեւ, եթէ դէթ այս անգամ Թուրքը չը պատժուի մեր հողերը մեղի վերադարձնելով ու չը քաւէ իր ոճիրները, ապա այն ատեն սուտ եւ առասպել կը դառնայ մարդկային արդարութիւնը, որուն ներկայիս յաղթական պետութիւնները կ'երդուին: Եւ այլեւս հաւատքը կը մեռնի տկարներուն եւ փոքրերուն մէջ եւ աշխարհը կը վերածուի գազանանոցի մը ...

Ամէ՛ն պարագայի եւ ամէ՛ն դնով սակայն պէտք է որ այս հաւատքը չը մեռնի, որովհետեւ եթէ մեռնի, այն ատեն մի շատ զարհուրելի բան կը պատահի աշխարհի վրայ: Բարոյական մարդը ընդմիշտ կը մեռնի եւ բարբարոսութիւնն ու ոճիրը օրէնք կը յայտարարուին:

Ո՛չ, արդարութիւնը եւ արդարադատութիւնը պէ՛տք է որ անկրին եւ անոնք գերագոյն եւ անաչառ իրաւարարները մարդկութիւնը կազմող մեծ ու պզտիկ ժողովուրդներու միջեւ պիտի մնան:

Եւ ինչպէս ըսի Մեծն Ստալինն է, որ ամենաճշմարիտ եւ կարկառուն երաշխիքը կուտայ թէ՝ արդարութիւնը պիտի գործադրուի այս անգամ, ուստի նախ իբր սոսկական Հայ մը, Թուրքին ձեռքով ընչազուրկ եւ անհայրենիք դարձած՝ կը դիմեմ իրեն՝

Յանուն հայրենի տանս աւերակներուն, ուր իմ մանկութիւնս անցաւ:

Յանուն մօրս, որ բռնաքսորի կարաւանին մէջ՝ ոտքերը

ուտած ու վիրաւոր, չարունակ եա մնալուն պատճառով՝ թոպամահ եղած:

Յանուն չորս եղբայրներուս պինուորագրած ու իրենց պետերէն գնդակահարուած:

Յանուն երկու քոյրերուս իրենց մանկիկներով առեւանգուած ու կորսուած:

Կը դիմեմ իրեն որպէս հայ ցեղի զաւակ՝

Յանուն սակառ առ սակառ Սեւ ծովի մէջ խեղդուած մանկիկներն ու գթութեան տուներուն մէջ դիտաւորեալ կերպով թունաւորուածներուն:

Յանուն Ֆապուր եւ Եփրատ գետերու կազմած Տելթայի վրայ 30·000 Հայերու կատաղանքէն զերծ յօշոտելով մեռածներուն, որոնցմէ չատերը, երբ տակաւին հոգեւարքի մէջ էին Արաբները վտրերը ճեղքած՝ փորոտիքները դուրս հանելով կը մղէին՝ կուլ տուած ոսկիները յափշտակելու համար:

Յանուն եկեղեցիներու մէջ ողջ ողջ այրուածներուն, որոնց աճիւնները մաղեցին՝ զարճեալ ոսկի գտնելու յուսով ...

Վերջապէս յանուն բիւրաւոր այլ նահատակներու՝ այլ հրէշաւոր մահակերպերով սպաննուածներուն, ու մէկուկէս միլիոն տեղահանուածներու արիւնին ու սաւացուածքին Արդարութիւն կ'աղաղակեմ ...

Եւ իբրեւ խորհրդային քաղաքացի, յանուն մեր փառապանծ հայրենիքի սահմանային ապահովութեան՝ կ'աղաղակեմ Հայկական եօթը նահանգներու եւ ամբողջական Կիլիկիոյ վերադարձը իր բուն տէրերուն:

Աչխարհի վրայ չը պատժուած ոճիր չը պէ՛տք է մնայ:

ՕՐԵՐԱՒՆ ՕՐԸ

Վառեցէ՛ք ջահերը այս իրիկուն աստղերուն հետ
Ու գիշերուան խաւարները լուսաճխնեցէ՛ք.
Մեծ Հայաստանը իր Յարութիւնը կը տօնէ
Ու բռնապետ Հողը վերադարձը իր հանճարահերկ Ծննդոցին.
Գերութիւնը թշուառութեան հետ գերեզմանուած է առմի՛շտ
Ու մեր սուգը բռնաւորները պատանքած ...
Վառեցէ՛ք ջահերը աստղերուն հետ,
Յարութեան տօնն է մեռեալ կարծուած Հայ Աշխարհին ...
. . . . . .
Ճամբաները կ'արեւշողուին ահա,
Ու տարագիրները պանդուխտներուն հետ գունդ առ գունդ՝
Տարածութեանց հիւրընկալ մերկութիւնները՝
Իրենց ղուարթ թափօրներով կ'ստուերեն՝ նոր արեւէն թա-
[թախուն,
Հպարտ ձեռքեր կ'երկարին կողպուած դուռներուն,
Եւ կոյր պատուհանները արեւի գինին վերստին կ'ըմպեն:
Ու ցեղին կեանքը ընդհանրական դագաղներուն վրայ նստած՝
Յարութեան գինին կը մատուռակէ լուսաժպիտ ...
. . . . . .
Օր լիներութեանց, օր վառքի անշամանթաղ,
Մասեաց ֆաջքերու նայուածքներէն առաւօտած,
Օր ասպ, օր անբաւութեան եւ անվայրափակ խընդութեան
Օր սըրբասուրբ նորոգ կեանքի գոյաբաշխ,
Անհորիզոն հեռու, անչափելի ծաւալ,
Վերակենցաղ արդարութիւն, անրոնապրաւ իրաւունք,
Ցեղը ծնկաչոք ֆեղի՛ կ'ողջունէ բաժակները ամբարձած՝
Որպէս ակիհները նոր պատուրագին ...

Որ վրիժապահ բերկրանաց, որ ահեղ դատաստանի,
Որ վերամբարձ գոհարանութեանց.
Ամենաբարձ օրհնութիւն, անթառամ փառապսակ,
Եօթնակամար ծիածան.
Անքննելի խորհուրդ մեծ, անճառելի մարմնացում,
Որ անմուտ արեւի, լուսացնցուղ վարդ արփի,
Անեզր լուսովկեան, մեղրածորան առաւօտ.
Անմղձաւանջ արթնութիւն, տառապանքի դերեզման,
Վերջնալախձան դերութեանց, խարանադրոշմ Եղեռնին,
Խաղաղութեան մանանայ, եղբայրութեան եղջերափող.
Կենդանախարոյկ քաւութեան,
Դատակնիք գոյութեան չարի, արատաբարձ մարդկութեան,
Ցռնակապանք բարբարոսութեան.
Արձակերասան բարիք, անլեղի քաղցրութիւն, ամենադրաւ
[իրաւունք,
Ամենամատոյց ազատութիւն, անխարդաւան սէր, անդաւելի
[հաւատք սուրբ.
Անխորտակ ամբարտակ, անփակելի ճանապարհ, անմահու–
[թեան մուից դուռ
Երանութեան մայր լուսածին, անմերձենալի խարոյկ,
Խուժազգաց դէմ պողպատ պարիսպ.
Անխաւար օթեւան, բազմաբեղուն անդաստան,
Պտղածին լոյս այգի,
Դափնեպսակ խանձարուր, Հերոսամարտ աւագ մատեան,
Դարավրէժի բիւրահնոց չանթակայծ,
Զուգաշաւիղ անցք՝ աստուածային ճեմելեաց,
Զուգափառ զարթօնք արեւական,
Վերակենդանութեան աղաղակ, մաքրագործ հուր նշխար
[մահակոխ,
Թուական նորոգ զօրութեան.
Ստեղծման օր արարչաշունչ, անբռնաբարելի գոյացութիւն,
Պատարագի սուրբ հնձան.
Հանճարերկունք առագաստ, փառազինուն մատուռակ,

Անհերքելի պատգամ յաւերժութեան ...
Որ բիւրարեւ, որ անխառն, որ ռահվիրայ,
Քեզի վառք եւ ովսաննա յաւիտեան ...

. . . .

Արիւնլուայ երազն յեղյեղուկ՝
Ունայնիմաստ ու խաբկանոտ
Մարմարեղէն իրողութիւն է արդ, ինչպէս երէկի իրողութիւնը
Գիշերախառնօրէն երազ ...
Երէկը երա՛զ էր, երազ էին արիւնները, երա՛զ բնաջնջումը
Մեռելները երազ ...
Իրողութիւն է Այսօրը, չեփորները Աւետումի,
Երգերը սեղաններուն իրողութիւն ...
Երա՞զ էին դարերը ստրկութեան ու դարաշրջանները
Հալածական գերութեան երա՛զ,
Իրողութի՛ւն է Անկախութիւնը Մեծ Հայաստանին,
Արփիացումը Թանձրախաւարին իրողութիւն ...

ՀԵՐԻ՛ՔԸ

Հերի՛ք է որ Թախառեցանք աստանդական
Հայրենական յիշատակի կըսկիծներով,
Հերի՛ք, որպէս « անբաղճալի օտարական »,
Մեր քըրտինքին հացը կերանք վիշտ–ցաւոմով:

Երթա՛նք, չինել աւերակներն Հայրենիքին,
Վերաշառնք պապենական Թոնիրն հանգած,
Ուտենք հացը անկողոպուտ աշխատանքին
Արեւին տակ՝ խաղաղութեան վրայ ծագած:

Երթանք, հիմնել աշխարհ մը լոյս, աշխարհ մը նոր,
Թախառումէն ձերբազատուած այսօր եւ մի՛չտ
Կերտենք մարդը աստուածատիպ ու բաղդաւոր,
Երկիրն՝ որպէս առասպելի Եդեմն անվիշտ:

ԿԱՐՃԻԱՆՈՒՄԸ

❖

Մեր կեանքի Օրերուն Օրը պիտի ըլլայ, երբ ատենը գայ Հայրենաբաղձ կարաւաններու կազմուելիքը բոլոր գաղութներու մէջ, ու անոնց ոտք դնելը դէպի Հայրենիք տանող ճամբաներուն վրայ... : Մեր հեռակարօտ ու սրբազան Մեծ Հայրենիքին, որ անձնուրաց ու գուրգուրոտ մօր մը պէս կը սպասէ իր ջերմ ու անխարդախ ծոցին մէջն առնելու իր տառապած ու սիրակարօտ անթիւ զաւակները: Ա՛յդ օրն է որ պիտի ըլլայ դերեզմանիկ օրը, զորն ապրելու համար արժէր տառապիլ ամբողջ կեանքի օրերը, լոկ այդ Միակ Օրը ապրելու եւ վայելելու համար ...

Բովանդակ աշխարհը խոր զմայլանքով ու մեծ երախտագիտութեամբ ականջալուր եւ ականատես վկան եղաւ թէ՝ ներկայ ահռելարսափ պատերազմին ընթացքին, երբ մազ մընէր մնացած հիթլերեան բարբարոս տիրապետութեան, որքա՛ն աղէտ եւ վճռական ազդակ եղաւ Խորհրդային Միութեան՝ հետեւաբար նաեւ մեր փոքրիկ Հայաստանին՝ զինական վիճականց ուժը:

Հա՛յ կին, Հա՛յ տղամարդ, իմ քոյր, իմ եղբայր, հպարտութեան սարսուռ մը չի՞ անցնիր քու էութեամբդ, երբ կը խորհիս թէ՝ այդ բարձրաչուք մեծարանքին մէջ նաեւ քու ցեղդ բաժին մը ունի ... Դո՛ւք, որ խորհրդային քաղաքացիներ էք յայտարարուած, բացառիկ չնորհով մը, մոլորակիս մեծագոյն մարդուն — արդարադատ Մեծն Ստալինէն, չէ՞ք մտածեր, որ այնքան սերունդներ մահուան համար հասունցուց մեր ցեղը եւ որ այդ տարաժամ ու հերոսական մահերը ծառայեցին միայն Մեծ Պետութիւններու դիւանագիտական

տակարաններու մէջ չահագործուող արժեթուղթեր եւ որ ցեղը մի՛շտ անտեսուած մնաց նոյնիսկ իր ամենատարրական մարդկային իրաւունքներուն ու խնդրանք – պահանջներուն մէջ ...
Եւ այսօր միայն, մեր պատմութեան խոշոր անկիւնադարձովն է որ մեր արիւնը արդասաբեր կը դառնայ նաեւ ցեղին համար ...

Խորհրդային ջախջախիչ ու խիզախ յաղթանակին շնորհիւ մենք կ՚ունենանք մեր Մեծ Հայաստանը, վերջապէս տէր դառնալով մեր պապենական բռնագրաւուած հողերուն: Մեր ժողովուրդը իր գոյութեամբ, իբր ազգ եւ պետութիւն, ամբողջովին կը պարտի Խորհրդային Միութեան միջամտութեանն ու պաշտպանութեանը: Առանց Խորհրդային Միութեան, հայ ժողովուրդը ջնջուած էր աշխարհէն դեռ անցեալ համաշխարհային պատերազմին, երբ մեծ դաշնակիցները մեզ լքեցին եւ Թուրքը անխանդար քալեց Հայաստանի վրայ ... Ստալինի ամենազօր բռունցքն էր որ ետ քշեց մեզ անդունդին ծայրէն եւ իբր ազգ եւ պետութիւն կազմակերպեց: Այս իրողութիւնները մեզ հրամայականօրէն կը պարտադրեն անվերապահ նուիրումով մը յարիլ Խորհրդային Միութեան կարգերուն: Խորհրդային Միութիւնը ո՛չ միայն հզօր եւ միակ երաշխիքն է մեր գոյութեան, այլ եւ միակ պայմանն ու կարելիութիւնը ազատ ու երջանիկ մարդկութեան մը կազմաւորման, որպէս մի եւ անբաժան ընդհանրական ընտանիք ...

Եթէ տակաւին գտնուի Հայ մը, որ տարբեր խորհի, ապա այդպիսին չա՛տ հեռու է Հայ ժողովուրդի լաւագոյն ճակատագիրը ի նկատի ունենալէ:

Խորհրդային կարգերը կը ձգտին իսպառ վերցնել շահագործումը, որ կը սկսի մարդը – մարդով եւ կը դարգանայ ու կը վերջանայ ազգը – ազգով: Եւ այդ ճանապարհով է որ կը կազմուին աշխարհակալական Հայրենիքները որոնք ուրիշ բաներ չեն քան մերկացուած սուրեր իրար դէմ քաշուած, որոնք ափանդավէպի Նցէլի սուրին պէս միշտ արեան ծարաւի են եւ վերջ ի վերջոյ իրեն տիրոջ՝ սիրտը կը մխուին ...

Խորհրդային ընդհանրական հայրենիքը ճիշտ է որ իր մէջ կ'առնէ զանազան ուրոյն հայրենիքներ, այլազան ժողովուրդներով, սակայն զանոնք չի՛ ատրկացներ, չի՛ իրաւազրկեր, չի՛ կցեր իրեն, այլ յարգելով ամէն մէկի ինքնուրոյնութիւնը, միջոց եւ առիթ կուտայ անոնց անկախօրէն, ինքնաբերօրէն զարգացնելու իրենց ազգային ու ցեղային ընդունակութիւնները, դարձնելով զանոնք Խորհրդային Մեծ Ընտանիքին հարազատ ու հաւասար անդամներ:

Մոլորակին վրայ ապրող մարդկութիւնը իր հազարան մեծ ու փոքրիկ ցեղերով միեւնոյն եւ անբաժան ճակատագիրն ունին, միեւնոյն կեանքի պահանջները եւ ազատ ապրելու բնազդը: Աչխարհակալութիւնն է որ խլելով դրացի տկարին իրաւունքները կը բաժնէ մարդկութիւնը, կը ստեղծէ բռնի ուժով ստրուկ ու դերի ժողովուրդներ՝ Տէր ժողովուրդի որպէս ծառայ ժողովուրդ: Այս դրութիւնն էր զոր կ'ուրարկել կը մոխր Հիթլէրը եւ իրեն հետ ամբողջ գերման ժողովուրդը՝ Եւրոպայի եւ անշուշտ նաեւ աչխարհի մնացած մասերուն նկատմամբ, իբր Հէրրէնվոլֆ — Տէրերու ժողովուրդ: Ու դարերու ընթացքին այս պաշտօնական աւազակութիւններն ու աւարառութիւնները՝ սուրի եւ հուրի միջոցաւ՝ այլափոխուած սրբազան ստորոգելիքներու՝ յայտարարուած են հայրենիքներու փառքն ու մեծութիւնը ... Եւ մարդկութեան բովանդակ պատմութիւնը այդ նախճիրներու, նուաճումներու, կործանումներու եւ ստրկացումներու դրուագներու նկարագրութեան հաւաքածոն է, ուր ամենամեծ աւազակը յայտարարուած է եւ փառաբանուած որպէս աչխարհի մեծագոյն մարդը: Ողորմելի մարդկութի՛ւն ...

Մինչ՞, երբ այս փաստացի անհերքելի իրողութիւնները կը համեմատէք խորհրդային կարգերուն ու կիրառումներուն հետ, չէ՞ք տեսներ ակնբախ հակադրութիւնը այդ երկու սիստեմներուն միջեւ, մէկը աւազակային — կործանարար, միւսը եղբայրական — շինարար:

Օրինակով խօսինք:

Անցեալ պատերազմի վախճանին, Հայաստան, Վրաստան եւ Ազրպէյճան հազիւ իրենց ժամանակաշնորհ անկախութիւնը թոթոված իրար կոկորդէ բռնեցին: Հայ բանակը թիֆլիս կը մտնէր, եթէ Անգլիացիք չը միջամտէին: Թուրքը իր չարաչար պարտութեան վրէժը պղտիկ եւ տկար Հայաստանէն կը փութար առնել, Ազրպէյճանը կը դաւադրէր Պէօյիւք Վէսիի մէջ հայկական իշխանութեան ... Եւ այս այսպէս, ըստ օրէնքին ու կարգին աշխարհակալութեան, յօշոտումը պիտի չարունակուէր, եթէ Մորհրդային հզօր թաթը չը միջամտէր եւ ամէն մէկը իր տեղը չը նատեցնէր: Այսպէսով էր որ խաղաղութիւնը սկսաւ եւ մինչեւ այսօր, տասնեակ տարիներ, կը տիրէ ու մի՛շտ պիտի տեւէ: Եւ այս խաղաղութեան մէջ է որ զարդացաւ ու միշտ վերելքի մէջ է, իւրաքանչիւր գաշնակցային հանրապետութեան արուեստն ու գրականութիւնը, ուսումն ու գիտութիւնը, չառաջդիմութիւնն ու չինարարութիւնը: Այլեւս ո՛չ վէճ կայ սահմանային, ո՛չ կռիւ, այլ աշխատանք եւ ձգտում բաղդատութեան: Ի՞նչ պիտի ըլլար Անդրկովկասի այսօրուան վիճակը, եթէ պահէր Մորհրդային միջամտութիւնը ...

Միեւնոյն վիճակը պիտի տիրէ վաղը Բալկաններու մէջ: Հոն ալ հայկական հարցին պէս միշտ քոյր հարց մը կար — « Մակեդոնական Հարցը », որ կռուախնճոյր մըն էր Բուլգարներու, Սերպերու եւ մասամբ ալ Յոյներու միջեւ, եւ որ այնքան արիւն եւ աւեր արժեց հաւատարակէս բոլորին ...

Բայց վաղը, երբ այնտեղ ալ Անդրկովկասեան Մորհրդային Դաշնակցութիւն մը ստեղծուի, ընդմիշտ պիտի դադրին ցեղային հակամարտութիւնները եւ Մակեդոնիան, որպէս միասուր դաշնակցային ընտանիքին մէջ, պիտի նուիրուի տնտեսական եւ մտաւոր վերելքի, այսինքն մարդկային խաղաղ ու բաղդաւոր կեանքի: Ահա Մորհրդային կարգերու հրաշքը՝ ընդդէմ աշխարհակալական կարգերու աւազակութեան ու զուլումի ...

Եւ Հայ ժողովուրդը մասնաւորաբար, որ այդ աշխար-

հակալական սարկացումներու եւ բռնադրաւումներու դժնէ անողորմութիւններուն սովորական անպաշտպան զոհն եղաւ՝ դարեր ու դարեր չարունակ. ի՛նչ մեծ ու սրբազան Առաքելութիւն, երբ մարդկային բարբարոսութեանց ամէն տեսակի լեղին ճաշակած՝ վաղը իր արդասաբեր ու հանճարակերտ Մեծ Հայրենիքէն բարիքներ սիրէ անբաւելիամ ու անբաւեցակամ աշխարհին, եւ նոյնիսկ դաստիարակը դառնայ Թուրքին, զայն քաղաքակրթական ճամբուն վարժեցնելով, մարդկայնացնելով, եւ այդպիսով իր դարերու արդար վրէժը՝ ազնուականօրէն անկէ առնելով ...

Հայ չինարարական բացառիկ ժրաջանութիւնն ու ընդունակութիւնը առածի կարգ է անցած եւ աշխարհի բոլոր ժողովուրդները այս ճշմարտութիւնը միահամուռօրէն կը վկայեն: Արդ մեզ կը մնայ ամփոփուիլ մեր Մեծ Հայրենիքին մէջ եւ ժրաջանօրէն աշխատիլ եւ ցուցադրել աշխարհին թանկագին պտուղները մեր հանճարին՝ դիտութեան, արուեստի եւ տնտեսութեան բոլոր մարզերուն մէջ հաւասարապէս:

Մեր ժողովուրդը մեծ ծարաւին է անդորը խաղաղութեան մէջ բուռն աշխատանքին, զոր աշխարհն իրեն միշտ ըլացաւ... Ան կշտացած է ամէն տեսակ տառապանքէ ու կսկիծէ, զոր մարդը մարդուն կը նիւթէ, եւ առոր համար իր Մեծ Հայրենիքը պիտի վերածէ աշխարհահամեմի մը, ուրկէ եկող-գացող սերունդները տիեզերական եղբայրակցութիւնը պիտի անդուլ քարոզեն ...

Մեր վաղուան Մեծ Հայաստանը՝ լինքնուրոյն եւ խորհըրդայինօրէն անկախ, աւելի քան վստահ կրնայ ըլլալ իր ցիրուցան հաւատարիմ զաւակներու սրտին եւ ընդունակութեանց անսահման կարողութիւններուն ու կարելիութիւններուն վրայ: Մենք աշխարհի բոլոր մասերուն մէջ, մեծ կամ պզտիկ թիւեր կը կազմենք: Ամենուրե՛ք կրցած ենք յարմարիլ տեղական պահանջներուն ու պայմաններուն: Կրցած ենք յաջողութեամբ մրցիլ գործի ասպարէզին մէջ, հակառակ յաճախակի սեղմիչ-ջլատիչ ու մերժողական միջոցներուն եւ

դրեթէ առաջիններէն ըլլալ: Մուրացիկ հայ դոյութիւն չունի, աշխատողը պէտք չունի մուրալու:

Հայը չի սիրեր ծառայ ըլլալ, նա շատ ինքնասէր է եւ ինքնագնահատող: Կը ձգտի անդադար անկախութեան եւ յամառ աշխատանքով անկրելին կարելի դարձնելով՝ դրեթէ միշտ ալ կը հասնի իր հեռանկարին: Ամէն մէկ երկիր, ո՛ւր Հայը դէշ-աղէկ ասպնջականութիւն է վայլած՝ լաւ անուն է ձգած, դիտած է շատ բան իր խելացի աչքերով՝ շատ բան տեսած է, ուսած է շատ բ ան ...

Եւ իր այդ բազում փորձառութիւններուն ու ամբարած պաշարներուն ամբողջութիւնը, ինչպէս նաեւ այլազանութիւնն ու բազմատեսակութիւնը պիտի ընծայաբերէ Հայրենիքի արբաղան սեղանին, ուրկէ անոնք լուսապարար ճառագայթումներ պիտի համասփռեն հայ կեանքի վրայ, ու անոր սահմաններէն դուրս՝ բովանդակ աշխարհին ...

Մենք մեր Մեծ – Հայրենիքը դիմելով՝ պիտի ուխտենք ամէն ինչ նուիրել անոր խորհրդային դոյութեան, փառքին ու արժանապատուութեանը: Պիտի դարձնենք մեր երկիրը մոլորակի ա՛յն հողամասը, ուր մարդիկ իրօք ազատ են, չահագործումը հէքեաթ, աւտն ու կեղծիքը առասպել եւ ամէն ոք բախտաւոր է ու երջանիկ: Եւ դիտակցելով թէ՝ բազմազան աղբերու չղթային մէկ օղակն ենք, ամէն մարդ մեղի եղբայր պիտի դաւանինք հաւասար ու մեր կենցաղի կարգախօսը յայտարարենք Աշխատանք եւ Խաղաղութիւն: Այդպէսով մենք կը դարձնենք մեր երկիրը այն առասպելական դրախտը՝ որ աւանդութիւնը դեռեղած է՝ մթին ու հի՛ն դարերու ընթացքին՝ մեր հողերուն վրայ՝

Հայաստան երկիր դրախտավայր,

Դուն մարդկային ցեղին օրրան

ԿԱՐԱՒԱՆՆԵՐՈՒ ԵՐԳԸ

(Երգել « Մեր Հայրենիք, թշնաւառ անտէր »–ի եղանակով)

Մեր Հայրենիք, Մեծ Հայաստան,
Աչխարհահռչակ է եղած,
Իր որդոցը աստանդական
Հըրաւիրակ է ղըրկած:

Խորհըրդային կուռ Միութեան
Հովանիին տակ հըզօր,
Դարերէ վեր որբ Հայութեան
Արեւ ծագեր է այսօր:

Վերջն է լեղի տառապանքին,
Պանդըխտութեան ու ցաւին,
Արշալոյն է մեր նոր կեանքին,
Վերջ թըշնամու նենդ դաւին:

Բլուռնցքները վե՛ր, ճակատաբաց
Կարաւաններ հոծ չարան,
Թող ոտք դընեն ուրախ, անլաց
Հայրենիքի լոյս ճամբան:

Կեցցէ՛, կեցցէ՛ Մեծ Հայաստան,
Կեցցե՛ն որդիքն իր ազատ,
Խորհըրդային Մեծ Միութեան
Մեր Ստալինն Հարազատ:

Ա՛հա կուգանք, Մայր Հայրենիք,
Քու վէրքերը բուժելու,
Քու ցիրուցան անթիւ որդիք
Կեանքն ու հանճար քեզ տալու:

23 Նոյ · 1944, Մոսքու

MEIN
KAMPF